

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΛΟΥΜΠΗ ΕΥΑΓΓΕΛΗ
ΓΚΑΡΤΖΟΝΙΚΑ ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Η ΑΡΓΥΡΟΧΡΥΣΟΧΟΪΑ
ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ
ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

ΠΤΥ
ΠΛΟ

ΑΡΤΑ 1999

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΞΟΙΚΙΩΣΗΣ
ΟΙΚ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Αρ. Κτημ: _____

Αρ. Εισαγ: 7825

Κωδ. Εγγραφής: 5364

Ταξινόμ. Αριθμ: 074 000

**Η ΑΡΓΥΡΟΧΡΥΣΟΧΟΪΑ
ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ
ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ**

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Εργασία των καθηγητριών της οικιακής οικονομίας **Πλούμπη Ευαγγελής** και **Γκαρτζονίκα Αντιγόνης** για εξομοίωση πτυχίου στο μάθημα της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας υπό την εποπτεία του Επίκουρου Καθηγητή κ. Γρηγορίου Παγκάκη.

ΧΑΡΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- έως 1.500 κάτοικοι
- ⊙ από 1.500 έως 3.000 κατ.
- ⊗ » 3.000 » 10.000 »
- ⊕ » 10.000 » 25.000 »
- » 25.000 » 50.000 »

- ⋯ Αρχαιολογικοί χώροι
- == Αμαξίτιοι δρόμοι
- Αι πρωτεύουσες Νομών σημειώνονται με κεφαλαία

0 10 20 30 40
χλμ.

Atopuz Tourism

1. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εργασία με τίτλο "Η αργυροχρυσοχοία στην Ήπειρο ως παράγων ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο" παρουσιάζεται στα πλαίσια του μαθήματος "Κοινωνική Ανθρωπολογία". Σκοπός της είναι να καταδείξει την αυθεντικότητα της ελληνικής λαϊκής ψυχής, όπως αυτή εκφράστηκε από τη λαϊκή τέχνη, όπου βρήκε διέξοδο από τις δύσκολες, κατά περιόδους, κοινωνικοοικονομικές συνθήκες αποκαλύπτοντας τον εσωτερικό της πλούτο και το μεγαλείο της.

Καθώς όμως το θέμα της εργασίας μας περιορίζει τόσο χωρικά (ο τόπος είναι η Ήπειρος) όσο και μορφικά (μιλάμε μόνο για ένα παρακλάδι της λαϊκής τέχνης, την αργυροχρυσοχοία), το μεγαλύτερο μέρος της επικεντρώνεται στον ιστορικό και πολιτιστικό ρόλο της αργυροχρυσοχοίας τις προηγούμενες κυρίως εποχές, με μικρή αναφορά στην σύγχρονη εποχή. Έτσι γίνεται αναφορά στον οργανωμένο τρόπο άσκησης της αργυροχρυσοχοίας, δηλαδή στο θεσμό των συντεχνιών, στα υλικά και στις τεχνικές κατασκευής των έργων, στα είδη των έργων, στα μοτίβα και θέματα των παραστάσεων, στα εργαλεία ενός εργαστηρίου αργυροχρυσοχοίας, στη σημασία της αργυροχρυσοχοίας για την Ήπειρο και ιδιαίτερα για τα Γιάννενα στον πολιτιστικό και οικονομικό τομέα, και τέλος αναφέρονται οι σύγχρονες προσπάθειες για τη διατήρηση της λαϊκής αυτής τέχνης, τη συνέχισή και την αύξησή της στο νέο αιώνα που διανύουμε.

2. Η ανάπτυξη της αργυροχρυσοχοίας γενικά στην Ελλάδα

Ο Ελληνικός λαός υπήρξε πάντα από παλιά ανήσυχος, αλλά και δημιουργικός, όσον αφορά την αισθητική του.

Έτσι ανεξάρτητα από το επάγγελμά του, που συντελούσε στην εύρεση των οικονομικών του πόρων, ενδιαφέρθηκε για την κοινωνική του οργάνωση, την πνευματική του ανάταση και την πολιτιστική ζωή και ιδιαίτερα για τη θρησκεία.

Βρήκε όμως διέξοδο, αλλά και έκφραση της ψυχής του στη λαϊκή τέχνη, η οποία ήκμασε στο παρελθόν για μεγάλα χρονικά διαστήματα και άφησε στους μεταγενέστερους ως κληρονομιά αριστουργήματα, που μάγεψαν και εξακολουθούν να προκαλούν το θαυμασμό και το δέος.

Η λαϊκή τέχνη κατείχε κεντρική θέση στη ζωή των Ελλήνων τους προηγούμενους αιώνες και αντιδιαστέλλεται προς την προσωπική τέχνη, όπου ο ένας εκφράζει τα συναισθήματα και τις ιδέες του. Στη λαϊκή τέχνη το άτομο ανήκει στην ολότητα και εκπροσωπεί αυτή. Οι μορφές της τέχνης του είναι συμβολικές και γίνονται κατανοητές από την ολότητα. Εκείνο που κυρίως, όμως, γοητεύει στη λαϊκή τέχνη είναι η απλότητα και η ειλικρίνεια της παράστασης ως προς την εξωτερική της μορφή και κυρίως ως προς το ιδεολογικό της περιεχόμενο.

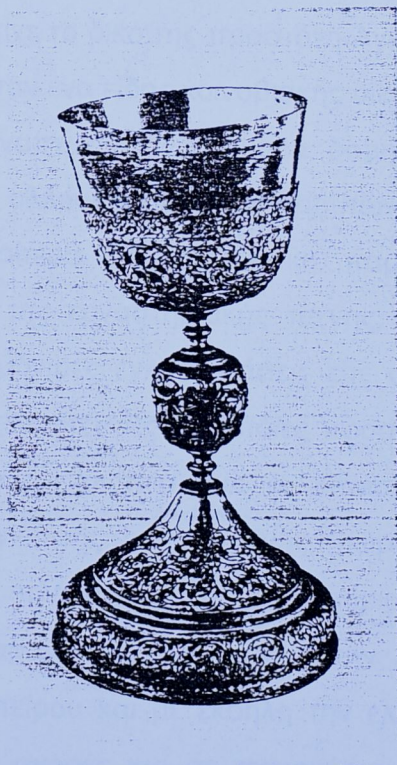
Από τις πιο εντυπωσιακές και αξιόλογες εκδηλώσεις της λαϊκής τέχνης είναι η αργυροχρυσοχοία. Η τέχνη της επεξεργασίας του ασημιού και του χρυσού, όπως έδειξαν «οι θησαυροί» των Μυκηναϊκών τάφων, "ο θησαυρός" του Πριάμου", τα λαμπρά κοσμήματα της Ελληνορωμαϊκής εποχής, αποτελεί παράδοση πολλών αιώνων.

Μεγάλη άνοδο σημείωσε στα Βυζαντινά χρόνια, ενώ συνέχισε την ανοδική της πορεία από το 17ο ως το 19ο αιώνα (κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας) με σημαντικά κέντρα στην Ήπειρο, όπου η τέχνη αυτή έφτασε στον ύψιστο βαθμό τελειότητας. Οι πληροφορίες που έχουμε για την ανάπτυξη της αργυροχρυσοχοίας από την Άλωση μέχρι το 17ο αιώνα (οπότε έχουμε μια νέα ακμή) είναι περιορισμένες. Το μόνο που μπορεί να συμπεράνει κανείς είναι ότι υπήρξε μια κρίση κατά τα χρόνια αυτά. Κατά τα τέλη του 16ου αιώνα αρχίζει και πάλι η αργυροχοία να αναπτύσσεται (δεν ομιλούμε για χρυσοχοία, καθώς ο χρυσός αρχίζει να εκλείπει ως πρώτη ύλη, οπότε δε χρησιμοποιείται για κατασκευή κάποιων έργων, αλλά για επιχρυσώσεις).

Έτσι λοιπόν το 17ο και το 18ο αιώνα οι χρυσοί (όπως καθιερώθηκαν να λέγονται οι αργυροχρυσόχοι) ή ασημιτζήδες ή κοαμιτζήδες ή τζοβαερτζήδες (από κάποια κλασσική τεχνοτροπία των Ηπειρωτών καλλιτεχνών) δε λείπουν από καμιά περιφέρεια της Ελλάδας.

Κέντρα αργυροχοίας συναντούμε παντού όπως στη Μακεδονία (Χαλκιδική) στην Κρήτη, στην Κύπρο, στα νησιά του Αιγαίου, στην Κωνσταντινούπολη, στη Σαφράμπουλη, στον Πόντο, στη Θράκη και στην Ανατολική Ρωμυλία, στα Εφάνησα (Ζάκυνθος, Κέρκυρα), στη Θεσσαλία (Λάρισα, Τύρναβος) στην Πελοπόννησο (Αίγιο, Στεμνίτσα), στη Στερεά Ελλάδα (Μεσολόγγι, Λαμία).

Ιδιαίτερη όμως ακτινοβολία γνώρισε η αργυροχρυσοχοία στην Ήπειρο (Καλαρρύτες, Συρράκο, Μέτσοβο) και κυρίως στα Γιάννενα, λόγω των προνομίων που είχε παραχωρήσει ο Αλή πασάς στους τζοβαερτζήδες, για να κοσμοούν τον ίδιο και τα παλάτια του.

Δισκοφότηρο αργυρό, 1754.
Συλλογή Αρχιεπισκόπου Σπυριδωνος.

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

3. Η αργυροχρυσοχοία στα Γιάννενα ως τα τέλη του 19ου αιώνα

Στα Γιάννενα η αργυροχρυσοχοία ασκούσαν είτε για ιδιωτική χρήση (χωρική τέχνη) είτε για εμπόριο (εργαστηριακή τέχνη). Έτσι λοιπόν στα πλαίσια της πρώτης μορφής τέχνης, η οποία διακρίνεται για τον αυθορμητισμό της, επιζητείται με την άσκηση η κάλυψη από κάθε οικογένεια των δικών της αναγκών. Ενώ η εργαστηριακή τέχνη έχει βιοτεχνικό χαρακτήρα και ασκείται κάτω από το θεσμό των συντεχνιών.

Ο συντεχνιακός θεσμός, που ήκμασε στο Βυζάντιο, παρουσίασε μια βελτίωση κατά το 16ο αιώνα, γεγονός που συνεπάγεται αύξηση της παραγωγής.

Τα "ισνάφια", όπως καθιερώθηκαν να λέγονται οι συντεχνίες από το 17ο αιώνα και μέχρι το 19ο αιώνα, είχαν την αυτονομία τους και λειτουργούσαν με δικούς τους νόμους και συνήθειες, με σημαντικό ρόλο στην κοινωνική ζωή των Γιαννίνων, ενώ ενίσχυαν οικονομικά φτωχούς της πόλης, ανύπαντρες κοπέλες, ορφανά παιδιά και την παιδεία. Κάθε "ισνάφι", που αποτελούνταν από τον πρωτομάστορα, τους μαστόρους, τους καλφάδες και τα τσιράκια, είχε το δικό της προστάτη Άγιο, τις γιορτές της, τον τρόπο ζωής και την ιεραρχία της, που ήταν ένα είδος κοινοβιακής οικογενειακής ζωής.

Κατά συνέπεια το αναπτυγμένο και καλά δομημένο συντεχνιακό σύστημα των Ιωαννίνων (και όχι μόνο, αλλά και των Καλαρρυτών, τους οποίους θα αναφέρουμε παρακάτω) συντέλεσε ιδιαίτερα στη βιοτεχνική παραγωγή και το εμπόριο, όπως αναπτύχθηκε στα πλαίσια της εργαστηριακής τέχνης. Η αργυροχοία μέσα σ' αυτά τα πλαίσια ασκήθηκε είτε σε μόνιμες εγκαταστάσεις είτε από πλανόδιους χρυσικούς, που είχαν ιδιαίτερη σχέση με τις συντεχνίες (οι οποίες προστάτευαν θεσμικά την άσκηση της αργυροχοίας σε εργαστηριακά πλαίσια) και οι οποίοι ταξίδευαν από τόπο σε τόπο αφήνοντας παντού τη σφραγίδα της αναπτυγμένης ηπειρώτικης αργυροχοϊκής τέχνης.

Πέρα όμως από τους πλανόδιους, τα εργαστήρια κατασκεύαζαν μεγάλη ποικιλία έργων, ακόμη και κατά παραγγελία, με έντονη την επίδραση της καλλιτεχνικής και εθιμικής παράδοσης της Ηπείρου και με έκδηλη την ελληνική σφραγίδα. Τα έργα αυτά διοχετεύονταν σε διάφορες αγορές και σε πανηγύρια όχι μόνο εντός των ελληνικών συνόρων, αλλά και στο εξωτερικό.

Η φήμη των Ηπειρωτών καλλιτεχνών έφτασε το 18ο αιώνα παντού, στη Φλωρεντία, στη Βενετία, στη Ρώμη, στη Βαλκανική, στις Παραδουνάβειες χώρες, στη Μ. Ασία, στην Αίγυπτο και στην Αυστρία.

Τέτοια ήταν η ακμή των Ηπειρωτών, ώστε τα Γιάννενα χαρακτηρίστηκαν από τον Garnier, προξενικό πράκτορα της Γαλλίας στη Σαγιάδα, ως "Μασσαλία της Ανατολής" (Η αργυροχοία στην Ήπειρο, Γιασμίνας Μωυσίδου σελ. 13).

Από το 1820 όμως λόγω των έκτακτων φόρων στα εισαγόμενα προϊόντα από τους τελωνοφύλακες του Αλή πασά, αλλά και την εσωτερική φθορά της συντεχνίας από την εισροή και ξένων ατόμων που διασπούσαν την αυστηρή οργάνωση και ιεραρχία, συντελείται μια καθοδική πορεία στην παραγωγή. Σ' αυτό βοήθησαν και δύο κρίσιμα γεγονότα: η πανώλη στα Γιάννενα το 1822 και η Ελληνική επανάσταση, που είχε εξαπλωθεί σε όλη την Ελλάδα. Γι' αυτό πολλοί χρυσοκοί της Ηπείρου μετέφεραν την τέχνη τους στα Επτάνησα, όπου και εκεί υπήρχαν χρυσοκοί, τα έργα τους όμως ήταν επηρεασμένα από τη Δύση, και εντυπωσιάστηκαν από τη λεπτή και συμμετρική τέχνη της Ηπείρου.

Έτσι λοιπόν στην Ήπειρο από το 1822 δεν υπάρχει αξιόλογη παραγωγή σε αργυρά αντικείμενα με μία μικρή ανάταση ανάμεσα στα 1831 και 1839, οπότε πλήττονται τα προνόμια των ασημιτζήδων από τους Τούρκους. Και στα επόμενα χρόνια όμως για διάφορους λόγους, όπως η ανάπτυξη άλλων κέντρων ασημουργίας και η οικονομική συμπεριφορά των Τούρκων προς τους Ηπειρώτες, θα κρατήσει στάσιμη την παραγωγή αργυρών αντικειμένων.

Όλα αυτά τα χρόνια από το 16ο αιώνα ως τις αρχές του 20ου αιώνα (οπότε μια νέα οργανωμένη κίνηση υπάρχει για την ανάπτυξη εκ νέου της αργυροχοίας) δεν υπάρχει καμία πληροφορία στις πηγές για ύπαρξη αργυροχρυσοχοϊκής σχολής στην Ήπειρο. Η τέχνη αυτή στην Ήπειρο ήταν πατροπαράδοτη, πατροδίδακτη και κληρονομική. Οι ευεργέτες της Ηπείρου πίστευαν και είχαν στραφεί στην πνευματική αφύπνιση, που θα οδηγούσε στην αποτοξίνωση του Τουρκικού ζυγού και δεν ενίσχυαν την ανάπτυξη της αργυροχρυσοχοίας. Γι' αυτό και οι περισσότερες συντεχνίες ασημιτζήδων της Ηπείρου ήταν κλειστές με αυστηρή ιεραρχία, όπου όλοι τους ήταν εμπειροτέχνες. Συνεργασία μεταξύ των συντεχνιών της Ηπείρου δεν υπήρχε, για να μη διαρρέουν τα μυστικά της τέχνης. Λίγο πολύ όλοι γνωρίζουμε ότι σ' αυτές τις συντεχνίες κάποιος έμπαινε από πολύ

μικρός και έχουμε υπόψη τον πατροπαράδοτο τρόπο με τον οποίο - σ' εκείνους τους δύσκολους καιρούς με τη φτώχεια που μάστιζε τις Ηπειρώτικες οικογένειες - κάποιο παιδί παρέμεινε στον πρωτομάστορα και δάσκαλο της τέχνης για πολλά χρόνια μακριά από την οικογένειά του.

Περίλαϊμο αργυρό
με πολύχρωμες ναλόπετρες.
Τέλη 19ου αι.
Συλλογή Αρχιεπισκόπου
Σπυρίδωνος.

4. Οι Καλαρρύτες και το Συρράκο

Θα ήταν όμως σοβαρή παράλειψη, αν δεν αφιερώναμε και ένα μέρος της εργασίας στους Καλαρρύτες και το Συρράκο, δύο χωριά που καταλαμβάνουν σημαντικό κομμάτι στην ιστορία της Ηπειρώτικης αργυροχοίας, χαρακτηρίζοντας με την παραγωγή τους τη φυσιογνωμία της.

Οι Καλαρρύτες ή Καλάρρυτα και το Συρράκο, χωριά της επαρχίας Δωδώνης, στην Ήπειρο βρίσκονται σε απόκρημνη περιοχή της Πίνδου. Μετά την Άλωση και την απαρχή της Τουρκοκρατίας στην Ελλάδα κατόρθωσαν να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους. Οι κάτοικοί τους ήταν βοσκοί και αργότερα επιδόθηκαν στο εμπόριο και στην παραγωγή των έργων από ασήμι, τομέα στον οποίο διέπρεψαν.

Σ' αυτόν τον τόπο, που οι τεχνίτες ασχολήθηκαν με την κατασκευή κοσμικών και εκκλησιαστικών ειδών για το εσωτερικό της Ελλάδας, αλλά και έξω από αυτήν, είναι χαρακτηριστικό ότι οι γυναίκες δε φορούν κοσμήματα, τα οποία παράγουν με σκοπό το οικονομικό όφελος.

Από αυτή λοιπόν τη γη, με τους απλούς κατοίκους της ξεπήδησαν τεχνικές με μεράκι και δεξιότητες, άνθρωποι που με τη χάρη στα χέρια τους σμίλευαν αριστουργήματα. Ο πιο ονομαστού είναι ο Αθανάσιος Τζημούρης ή Τσιμούρης, ο Γεώργιος Δαμαντή Μπάφας, οι Παπαμόσχου, οι Παπαγεωργίου, ο Αθανάσιος Δογορής. Όλοι αυτοί είχαν την τέχνη της ασημουργίας "πατροδίδακτον" και επιδόθηκαν στην παραγωγή στολισμάτων Ευαγγελίων, δίσκων, μεταλλίων, περιδέραιων κ.α.

Από τους παραπάνω τεχνίτες διακρίνονται οι Τζημούρης και Μπάφας, που φιλοτέχνησαν έργα μεγάλης καλλιτεχνικής πνοής, όπου η έκσταση και η ποίηση εναρμονίζονται εκφράζοντας με την παρουσία τους την εκκλησιαστική αργυροχοία του 18ου και 19ου αιώνα.

Ο Αθανάσιος Τζημούρης, αρχιτεχνίτης του Αλή πασά και πασίγνωστος για τα ευαγγελιοκαλύμμά του, μετέβη για καλύτερη εκμάθηση της τέχνης του στη Δύση, παρασκευάζοντας έργα με διαφορετική αντίληψη, επέσυρε το γενικό θαυμασμό και συντέλεσε στη διάδοση της δυτικής επίδρασης. Ο Τζημούρης δεχόμενος δυτικές επιρροές υπέταξε το ταλέντο του στην ψυχρή, πρακτική και εμπορική σκοπιμότητα, γεγονός που

δείχνει την τυποποίηση της δουλειάς του και την αμφιταλάντευσή του ανάμεσα στις δυτικές επιρροές και την παράδοση.

Αντίθετα ο Μπάφας άφησε την ανεξάντλητη έμπνευσή του να αγκαλιάσει όλα σχεδόν τα είδη της εκκλησιαστικής αρχυροχοΐας, χωρίς ποτέ του να επαναληφθεί. Και αν ο πρώτος στέκεται αμφίρροπος ανάμεσα στην παράδοση και τις δυτικές επιρροές, ο δεύτερος αντλεί με γεμάτα χέρια από την ανεξάντλητη διακοσμητική επινοητικότητα της Δύσης.

Όμως η κατάπνιξη της επανάστασης των Καλαρρυτών το καλοκαίρι του 1821 από τους Τούρκους ανάγκασε όλους τους τεχνίτες να εγκατασταθούν σε άλλες περιοχές όπως Πάτρα, Αθήνα, αλλά κυρίως στα Επτάνησα (Ζάκυνθο, Κέρκυρα), όπου επηρεάστηκαν από το Βενετσιάνικο στυλ των Ενετοκρατούμενων Εφτανήσων.

Ο Μπάφας έγινε ευρύτερα γνωστός για τη λάρνακα του Αγίου Διονυσίου στη Ζάκυνθο, τη δουλεμένη από ασήμι, όπου αποτύπωσε όλη τη λαχτάρα της καρδιάς του, όλη τη γοητευτική μέθη της τέχνης του.

Ο Μπάφας πέθανε πέννης.

Του Τζημούρη, αν και υπήρξε άριστος τεχνίτης, δε σώζονται πολλά έργα του, όμως, ήταν αυτός που εισήγαγε ένα τύπο σταχώσεως στα ευαγγελιοκαλύμματα μοναδικό, εντυπωσιάζοντας με την τελειότητά της την εποχή της και επηρεάζοντας τη σύγχρονη και μεταγενέστερη ασημουργία.

Ο Δημ. Παπαγεωργίου ξεχώρισε στην τεχνική του σφυρήλατου και μαζί με τον αδερφό του και τους αδελφούς Παπαμόσχου στην τορνευτική του χρυσού με χαρακτηριστικά έργα του Σπύρου Παπαμόσχου το μεγάλο πολυέλαιο στον Άγιο Ανδρέα Πάτρας, τον πολυέλαιο στην Υπεραγία Θεοτόκο των Στερεωτών στην Κέρκυρα κ.α. Θα πρέπει να αναφερθούμε και στον Αθανάσιο Δογορή, ο οποίος κατέφυγε στο Μεσολόγγι και διέπρεψε στα κοσμήματα της ανδρικής φορεσιάς, καλοδουλεμένα με δεξιοτεχνία και λεπτό γούστο.

Οι Καλαρρύτες και Συρρακιώτες όμως δεν έγιναν ονομαστοί μόνο στα Επτάνησα, αλλά και στη Ρώμη με τον Καλαρρυτινό οίκο του Βούλγαρη, αλλά και πολλοί συνώνυμοι εξαπλωμένοι στη Βαλκανική, στην Αίγυπτο και στη Μικρά Ασία.

5. 6ι αργυροχρυσόχοοι του Μετσόβου

Ιδιαίτερη μνεία αξίζει και στους ασημιτζήδες του Μετσόβου, τους ξακουστούς και περιζήτητους σε όλη τη Βαλκανική. Τα χυτά, χτυπητά, χαρακτά και σμαλτωμένα ασημικά είναι αξιοθαύμαστα για το σχήμα, το πλήθος και την ομορφιά των διακοσμητικών τους θεμάτων και την τελειότητα της τεχνικής τους. Από τους τεχνίτες του Μετσόβου διακρίθηκε ο Κύρκος Λάκκας, αλλά και οι οικογένειες του Σαββάτη, του Συρμακέση, του Αδαμίδη.

*Περιλαίμιο αργυρό (χαρχάλι), 19ος αι.
Συλλογή Αρχιεπισκόπου Σπυρίδωνα.*

6. Η αργυροχρυσοχοία στα Γιάννενα από το 1900 έως σήμερα

Η νέα αναγέννηση της τέχνης της αργυροχρυσοχοίας σημειώθηκε στην Ήπειρο και κυρίως στα Γιάννενα στα 1930 και μετά, με την πρώτη σχολή που λειτούργησε σαν παράρτημα του ορφανοτροφείου του Γεωργίου Σταύρου, όπου ορφανά ήδη από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα μάθαιναν ξυλουργική, επιπλοποιία, ραπτική και την τέχνη των παπουτσήδων. Σ' αυτή τη σχολή δε φοίτησαν μόνο ορφανά, αλλά και καταξιωμένοι τεχνίτες, όπως ο Λάκκας και ο Τζουμάκας, από τους οποίους ο πρώτος σε μεγάλη ηλικία έγινε μαθητής και μετά δάσκαλος. Η φοίτηση στη σχολή ήταν 5 με 7 χρόνια και εκτός από τα μαθήματα για την τεχνική του ασημιού, διδάσκονταν και μαθήματα των εξατάξιων δημοτικών σχολείων.

Στα 1940 το ορφανοτροφείο και κατά συνέπεια η σχολή έκλεισαν. Στα 1959 (μ' ένα κενό 19 ετών) ιδρύθηκε η δεύτερη σχολή αργυροχοίας στα Γιάννενα.

Η φοίτηση αρχικά ήταν τετραετής και αργότερα τριετής. Η σχολή είχε οικοτροφείο, ανήκε στην κατώτερη εκπαίδευση και δεχόταν μαθητές με γραπτές εξετάσεις. Οι μαθητές είχαν την υποχρέωση να εργάζονται τις πρωινές ώρες ως βοηθοί σε εργαστήρια ασημουργίας. Έτσι τα μαθήματα ήταν υποχρεωτικά με 3ωρη υποχρεωτική παρακολούθηση μαθημάτων.

Από το 1959 μέχρι το 1965 δεν υπάρχουν και πολλές πληροφορίες για τις εργασίες της σχολής, ενώ από το 1965 διδάσκουν καθηγητές σπουδασμένοι στην Ιταλία επιφέροντας μεταβολές στη λειτουργία της σχολής, έτσι ώστε να ξεφύγει η αργυροχοία από το εμπειρικό επίπεδο και να τοποθετηθεί σε στέρεες βάσεις θεωρητικής και συνάμα πρακτικής άσκησης. Η σχολή λειτούργησε μέχρι το 1981, με ιδιαίτερες δυσκολίες από το 1980, οπότε και δεν γράφτηκαν πρωτοετείς σπουδαστές.

Εν τούτοις σήμερα εξακολουθούν να υπάρχουν στα Γιάννενα εμπειροτέχνες και αυτοδίδακτοι τεχνίτες αξιόλογοι, ενώ ιδιαίτερα αναπτυγμένη είναι και η οικοτεχνία, η οποία άλλωστε υπήρχε ως κλειστό σύστημα παραγωγής από παλιά. Από ανεπίσημες πληροφορίες σήμερα στα Γιάννενα υπάρχουν γύρω στα 300 - 350 εργαστήρια αργυροχοίας, στις σχολές δε του ΟΑΕΔ, παράλληλα με άλλα τμήματα, υπάρχει και το τμήμα αργυροχοίας, για το οποίο θα μιλήσουμε περισσότερο προς το τέλος της εργασίας μας.

7. Υλικά - Τεχνικές της αργυροχρυσοχοίας

Το ασήμι ήταν και είναι το κατ' εξοχήν υλικό για την κατασκευή αντικειμένων στην αργυροχοία στην Ήπειρο, αφού ο χρυσός (που τόσο χρησιμοποιούνταν στο Βυζάντιο) είχε σχεδόν εκλείψει στα χρόνια που αναπτύχθηκε η αργυροχοία στην Ήπειρο.

Αλλά χρησιμοποιούνταν και φτωχότερα υλικά όπως ο χαλκός, ο ορείχαλκος, ο μπρούντζος, τα επάργυρα μέταλλα. Ο χρυσός υπάρχει μόνο με τη μορφή της επιχρύσωσης.

Το ασήμι που χρησιμοποιούσαν οι Ηπειρώτες τεχνίτες των περασμένων αιώνων προερχόταν ή από λιώσιμο παλαιότερων ασημένιων αντικειμένων και Ευρωπαϊκών νομισμάτων ή από τα μεταλλεία της Χαλκιδικής. Σπανιότερα το ασήμι ερχόταν και από το εξωτερικό (Ιταλία, Οδησός).

Σήμερα το ασήμι προέρχεται από τα μεταλλεία του Λαυρίου και από την Αγγλία και τη Γερμανία.

Οι χρυσοκοί δούλευαν το καθαρό ασήμι (λαγάρα) για τα πιο καλά έργα τους και νοθευμένο με κράμα χαλκού και ορείχαλκου (αγιάρι) για τα κατώτερα έργα, που προοριζόταν για ανθρώπους με μικρή οικονομική επιφάνεια. Αρκετές φορές και σύμφωνα με τη Βυζαντινή παράδοση οι χρυσοκοί σφράγιζαν τα έργα τους, για να διαπιστώνεται η γνησιότητα του μετάλλου με τους "κουράδες" (ειδικές σφραγίδες), οι οποίες, όταν υπάρχουν, είναι πολύ διαφωτιστικές για το μελετητή.

Τα αργυρά αντικείμενα, ανάλογα με τον τρόπο κατεργασίας της πρώτης ύλης, κατατάσσονται στα σφυρήλατα και στα торνευτά.

Στα σφυρήλατα η μορφή δόθηκε με το σφυρί στο αμόνι, αφού πρώτα το ασήμι ανοίχτηκε από ράβδους σε φύλλα πάλι με το χέρι, δηλαδή στο αμόνι με το σφυρί. Τα χειροποίητα σφυρήλατα δεν μπορούν να είναι μεταξύ τους απόλυτα ίδια και έχουν μια ζωντάνια, που φανερώνεται σε πιθανή ανισομέρεια του πάχους του ασημιού και σε μικρές ατέλειες που αφήνει το ανθρώπινο χέρι στο πέρασμά του.

Τα торνευτά αντικείμενα παίρνουν τη μορφή τους με το σφυρί στο αμόνι, αλλά η μετατροπή των ράβδων του ασημιού σε φύλλα έχει γίνει με τον τόρνο. Τα торνευτά έχουν μια τυπική τελειότητα, όσο ομορφοστολισμένα και αν είναι.

Παλιά σφυρήλατο ήταν κάθε αντικείμενο όποιο διάκοσμο κι αν έφερε. Κατασκευές ασημιού που δε χρειαζόνταν σφυρηλάτηση ήταν τα χυτά. Ήταν ή μικρά ενιαία αντικείμενα ή στοιχεία μεγαλύτερων αντικειμένων (π.χ. πλακίδια που κολλιούνται σε κοσμήματα, σε βελούδινες σταχώσεις ευαγγελίων κ.λ.π.). Αυτά κατασκευάζονται (και εξακολουθούν) με τα καλούπια, μπρούντζινα ή λαστιχένια ή σιδερένια γεμισμένα με ειδικό χώμα μέσα στο οποίο υπήρχε αποτυπωμένο το πρότυπο (παντέφια).

Μέσα σ' αυτό το καλούπι διοχέτευαν το λιωμένο μέταλλο, για να πάρει τη μορφή του προτύπου.

Το έργο, όταν αποκολλάται από τη μήτρα, στολίζεται με διάφορα σχέδια που γίνονται με καλέμι (εργαλείο για χάραξη) και με διάφορα σπιτσούνια (μικρά στενόμακρα εργαλεία με ποικίλες απολήξεις -κυρτές ή λείες- ανάλογα με τον προορισμό τους).

Οι Ηπειρώτες τεχνίτες κατείχαν τεχνοτροπίες της κατεργασίας των πολύτιμων μετάλλων άλλες απλές και άλλες πολύπλοκες. Η πιο απλή τεχνοτροπία ήταν η εγχάρακτη ή σκαλιστή, όπου το αργυρό αντικείμενο διακοσμούνταν με χάραξη με ειδικά εργαλεία, τα καλέμια, τα οποία ποικίλουν ως προς τις μορφές τους. Ο χαρακτός διάκοσμος δε χρησιμοποιούνταν από τους τεχνίτες συχνά, γιατί χρειαζόταν πολλή υπομονή και χρόνο για τη δημιουργία ενός μικρού σε αξία έργου. Ακόμη, ήταν απαραίτητα έντονη καλλιτεχνικά έμπνευση και έμπειρο χέρι και σταθερό.

Η πιο διαδεδομένη τεχνική στους κύκλους των Ηπειρωτών τεχνιτών ήταν η ανάγλυφη ή κτυπητή ή φουσκωτή ή σηκωτή. Σ' αυτή την τεχνική σχηματίζονταν ανάγλυφες παραστάσεις με τα σπιτσούνια πάνω στα αντικείμενα, που βρίσκονταν σε καλούπι, το οποίο γινόταν από πίσσα. Η εμπρόσθια μεριά του αντικειμένου ακουμπά στην πίσσα, ενώ στην πίσω μεριά γίνεται το σχέδιο με μολύβι και "φουσκώνεται" με σπιτσούνια και σφυρί, ενώ συγχρόνως η πίσσα υποχωρεί ομαλά χωρίς σπασίματα και κραδασμούς. Μετά το φούσκωμα με θέρμανση γίνεται η αποκόλληση του αντικειμένου από τη μήτρα. Η ίδια διαδικασία επαναλαμβάνεται εξαρχής κατά αντίστροφο τρόπο, οπότε στην πίσσα τοποθετείται το ήδη σκαλισμένο πίσω μέρος του αντικειμένου και φουσκώνεται και αυτό.

Έτσι με το διπλό αυτό φούσκωμα ξεχωρίζει ο κάμπος από το κυρίως σχέδιο.

Η διάτρητη τεχνική συμπληρώνει την ανάγλυφη, όταν σε φουσκωτά κομμάτια αφαιρούνται με κατάλληλο πριονάκι ορισμένα τμήματα μετάλλου ποικιλόσχημα, ελαφρύνοντας λίγο το φόρτο της διακόσμησης δημιουργώντας το διάτρητο διάκοσμο.

Μια ενδιαφέρουσα τεχνική είναι η συρματερή ή Φιλιγκράν, η οποία ήρθε στην Ήπειρο το 1600 από την Ιταλία. Η κατασκευή των αντικειμένων γίνεται με σύρμα. Για να γίνει σύρμα το ασήμι, χρειάζεται προηγουμένως να λιώσουν οι πλάκες του σε χυτήριο που λειτουργεί με γκάζι και έτσι λιωμένο όπως είναι να χυθεί σε καλούπια, που έχουν τη μορφή βέργας. Έπειτα οι βέργες θα μπουν σε ηλεκτρικό κύλινδρο και θα βγουν από εκεί με μορφή σύρματος, το οποίο δεν έχει ενιαίο πάχος.

Δύο σύρματα πολύ λεπτά στριμμένα και "πατημένα" μας δίνουν το λεγόμενο φύλλο ή φίλι. Ακόμα το σύρμα στρεφόμενο κατάλληλο σχηματίζει διάφορα σχέδια που συγκρατούνται μεταξύ τους με λεπτή ειδική κόλληση, η οποία αποτελείται από μίγμα αργύρου, που μεταβάλλεται σε σκόνη και ψήνεται στη φωτιά. Μετά το αντικείμενο θα "ασπριστεί", θα βραστεί δηλαδή στο βιτριόλι και θα ξεπλυθεί με νερό και σόδα. Πολλές φορές μικρές ασημένιες κουκίδες "γράνες" τοποθετούνται στο συρματερό διάκοσμο και όταν υπερτερούν σε σχέση μ' αυτόν η τεχνική μετονομάζεται σε μιλιγκράν.

Επιπλέον πιο συχνά χρησιμοποιούνταν στην Ήπειρο η τεχνοτροπία του σμάλτου, πολύ γνωστή στο Βυζάντιο. Τα σμάλτα είναι μείγματα υαλόμαζας και οξειδίων του μολύβδου. Για να κοσμήσουν το μέταλλο, απλώνονται πάνω σ' αυτό ως σκόνη και θερμαίνονται σε θερμοκρασία 600° έως 800° Κελσίου, οπότε λιώνουν και δίνουν πολύχρωμες διαφανείς ή αδιαφανείς επιφάνειες. Στην Ήπειρο τα σμάλτα λέγονταν Τζοβαϊρικά και οι κατασκευαστές του τζοβαερτζήδες, ονομασία που τελικά περιέλαβε όλους τους αργυροχρυσόχους και κατόντησε συνώνυμη του χρυσικός.

Τελευταία τεχνική διακόσμου που θα αναφέρουμε είναι το σαβάτι ή νιέλο. Η λέξη σαβάτι είναι αραβική (σαβάντ = μαύρος) και η τεχνοτροπία αυτής της διακόσμησης γνωστή από τα πολύ παλιά χρόνια και στη Δύση, στη Γαλλία, στη Γερμανία καθώς και στη Ρωσία. Λέγεται πως το σαβάτι ήταν υποκατάστατο του σμάλτου για τους φτωχούς χριστιανούς της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

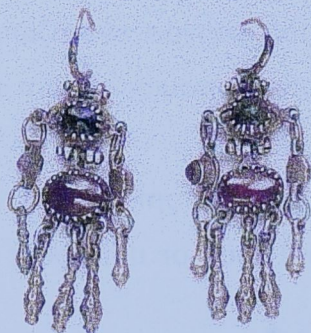
Το σαβάτι της Ηπείρου δεν είναι κατάμαυρο σαν το ανατολίτικο, αλλά αποτελείται από διακριτικές γκριζες γραμμές που σχηματίζουν σχέδια γεωμετρικά, μορφές ή ακόμα και θέματα παρμένα από το φυτικό κόσμο.

Το σαβάτι συχνά παρομοιάζεται με σμάλτο, όμως είναι διαφορετικό από εκείνο, γιατί αποτελείται από ασήμι (σε μικρή ποσότητα), χαλκό, μολύβι και θειάφι. Το σχέδιο χαράζεται βαθιά με το καλέμι πάνω στην επιφάνεια του ασημιού και πάνω του απλώνεται

το μείγμα που λιώνει με τη φωτιά και σταθεροποιείται. Μόλις το αντικείμενο αποπυρακτωθεί, το τρίβουν με σφυριδόχαρτο (χαρτί επιχρισμένο με σκόνη σμύριδας - που είναι είδος ορυκτού - κατάλληλο για τη στίλβωση των μετάλλων). Έτσι, όπου υπάρχει χάραξη και νιέλο, το αντικείμενο μαυρίζει, ενώ στα ανάγλυφα σημεία το ασήμι παραμένει όπως είναι.

Πολλές φορές βέβαια οι χρυσοί προκειμένου να κατασκευάσουν ένα αντικείμενο μπορεί να συνδυάσουν μαζί πολλές τεχνικές διακόσμου με μεγάλη φαντασία, επιδεξιότητα και μεράκι.

Σκουλαρίκια αργυρά.
Τέλη 18ου - αρχές 19ου αι.
Συλλογή Αρχιεπισκόπου Σπυριδώνος.

Σκουλαρίκια αργυρά, 19ος αι.
Συλλογή Αρχιεπισκόπου Σπυριδώνος.

8. Είδη έργων αργυροχοίας

Όπως συμβαίνει και με άλλους κλάδους της λαϊκής τέχνης, τα έργα της αργυροχοίας χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, στα Κοσμικά και στα Εκκλησιαστικά.

Στα κοσμικά αργυρά ανήκουν τα κοσμήματα της γυναικείας φορεσιάς, τα εξαρτήματα της ανδρικής φορεσιάς και τέλος όλα τα αργυρά αντικείμενα οικιακής χρήσης (σκεύη ως επί το πλείστον).

Στα Εκκλησιαστικά περιλαμβάνονται τα αργυρά σκεύη των εκκλησιών και μονών και γενικότερα όσα αντικείμενα έχουν σχέση με τη λατρεία.

Το κόσμημα πέρα από το στολισμό, ιδιαίτερα της γυναίκας, από το παρελθόν και ιδιαίτερα στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, κάλυπτε και μια άλλη πρακτική σκοπιμότητα, της "αποταμίευσης" των αγαθών και την εύκολη μεταφορά τους σε καιρό ανάγκης και την εκποίηση τους καμιά φορά. Αυτό ήταν και ένας λόγος που αποτέλεσε πρόβλημα ο προσδιορισμός της προέλευσής τους.

Όμως από τα σωζόμενα αργυρά μπορούμε να αναφέρουμε με βεβαιότητα μερικά γυναικεία κοσμήματα που χρησιμοποιούνταν τους τελευταίους τουλάχιστον αιώνες στην Ήπειρο.

1. Τα βαριά περιλαίμια της Ηπείρου φτιαγμένα από 7 ή 9 ή 11 χυτά πλακίδια συνδεδεμένα μεταξύ τους, που το κάθε ένα τους είχε κι έναν αχάτη ή ένα κοράλλι στο κέντρο του.

2. Υπάρχουν τα σκουλαρίκια ασημένια μακριά, που άγγιζαν τους ώμους και ενώνονταν μεταξύ τους με ασημένια αλυσίδα, που πέρναγε μπόλικη κάτω από το σαγόνι, ενώ από τα ίδια τα σκουλαρίκια κρέμονταν μαζί με το μακρύ διακοσμητικό μοτίβο αλυσίδες, ή στερεώνονταν απλά στον κεφαλόδεσμο.

3. Το τεπελίκι, κόσμημα της γυναικείας στολής, που αποτελούσε τη διακόσμηση του κεφαλόδεσμου. Έμοιαζε με ρηχό τάσι που φοριόταν στην κορυφή του κεφαλιού και στερεωνόταν πάνω στο μαντήλι.

4. Η ζώνη, μεταλλική εξ ολοκλήρου, συρματερή ή χυτή, διακοσμημένη με σμάλτο ή σαβάτι. Κλείνει πάντα με μια όμορφα σκαλισμένη πόρπη.

5. Στην κατηγορία της πόρπης ανήκουν και τα μικρά κλειδωτάρια ή θηλυκωτάρια ή στην Ηπειρώτικη γλώσσα τσαπράκια ή ζάβες. Χρησιμεύουν, για να κλείνουν το λαιμό του πουκάμισου και για να συγκρατούν το σεγκούνι.

6. Τα κιουστέκια, πολύπλοκα βαριά κοσμήματα στήθους και μέσης, που φορέθηκαν και από τους άνδρες.

7. Σε χρήση ακόμη από τις γυναίκες είναι και το χαϊμαλί, συνήθως αργυρή θήκη σε διάφορα σχήματα με χαρακτές αγιογραφικές εικόνες, που μέσα της είχε τίμιο ξύλο ή άλλο φυλακτό και κρεμόταν από το λαιμό με μια μακριά αλυσίδα, που περνιόταν χιαστί κάτω από τη μασχάλη.

8. Σημαντικά ακόμη κοσμήματα γυναικεία ήταν τα διακοσμητικά κουμπιά και τα ποικίλα βραχιόλια.

Ανδρικά ασημένια ήταν οι ταμπακιέρες, τα δακτυλίδια, οι παλάσκες (θήκες για μπαρούτι) ακόμη και τα φορητά καλαμάρια, ακόμη και θήκες και λαβές των όπλων ήταν ασημένιες.

Στα αργυρά οικιακά σκεύη ανήκουν σερβίτσια τσαγιού, σερβίτσια ζαφριών (βάσεων για ποτήρια και κύπελλα), δίσκοι, πιάτα, γλυκοδοχεία, τάσια λουτρού, τάσια για να πίνουν, επενδύσεις καθρεφτών, καντήλες σπιτιού, κανάτια, θυμιατήρες σπιτιού, φρουτιέρες, κουτάλες σερβιρίσματος, τασάκια, ναργιλέδες, αλλά και αδράχτια και ασημένια χαλινάρια, ακόμη και λάμπες και λυχνάρια.

Στα εκκλησιαστικά είδη ανήκουν

Τα καλύμματα (σταχώσεις) των ευαγγελίων, σφυρήλατα φουσκωτά ή χαρακτά, ασημένια κι άλλοτε επιχρυσωμένα, με πλούσιο διάκοσμο και πολλές παραστάσεις.

Δισκοπότηρα, πολλές φορές ενεπίγραφα.

Σταυροί μεγάλοι για λιτανεία ή και μικρότεροι για ευλογία και αγιασμό, σταυροί στήθους ιερέων, θυμιατά, λειψανοθήκες, καντήλια, επενδύσεις εικόνων, δίσκοι και εξαπτέρυγα.

9. Μοτίβα στα έργα της αργυροχοίας

Ο κάθε αργυροχόος, ακόμη και όταν δεχόταν ξενικές επιδράσεις, ασυνείδητα επανελάμβανε πατροπαράδοτα θέματα, αφού για αιώνες οι θρύλοι, τα παραμύθια και τα δημοτικά τραγούδια αποτέλεσαν ανεξάντλητη πηγή καλλιτεχνικής δημιουργίας για τους Έλληνες κατασκευαστές, ή εκφραζόταν αυθόρμητα με απλοϊκές και αφηρημένες παραστάσεις (πουλιά, ζώα, άνθρωποι).

Ένα μοτίβο στα κοσμικά αργυρά είναι ο ταύρος, ένα παλαιό μοτίβο που προήρθε από την προχριστιανική εποχή (από τον καιρό του κοινού των Ηπειρωτών) και επανήλθε στη νεώτερη ηπειρώτικη αργυροχοία, αφού το ανακάλυψαν οι τεχνίτες σε νομίσματα και σε παλαιά βιβλία.

Άλλο αγαπημένο μοτίβο και στα κοσμικά και στα Εκκλησιαστικά είναι τα κλαδιά, τα φύλλα και οι καρποί της αμπέλου, άλλοτε μόνα τους και άλλοτε σε συνδυασμό με πουλιά της Ελληνικής υπαίθρου ή και δρακόμορφα πετεινά, παρμένα από την ανατολική παράδοση.

Από τη Βυζαντινή παράδοση χρησιμοποίησαν και χρησιμοποιούν το δικέφαλο αετό. Συνηθισμένο μοτίβο ήταν και ο Αη-Γιώργης, προστάτης των παλικάριών και ιδιαίτερα των Βλάχων ποιμένων της Ηπείρου, καβαλάρης να σκοτώνει το θεριό, ενώ εικονίζεται και ο Άγιος Δημήτριος συχνά καβαλάρης, αλλά να σκοτώνει το βάρβαρο αντί το θεριό. Μετά την επανάσταση οι Ηπειρώτες τεχνίτες χρησιμοποιούν ως μοτίβο και το νεομάρτυρα φουστανελοφόρο Ηπειρώτη Γεώργιο, ενώ απεικονίστηκαν αυτή την εποχή και ξέχωρες απεικονίσεις όπως η θεά της σοφίας, η Αθηνά, και ο ήλιος της ελευθερίας. Τα θέματα καθιερώνονται ως αποτέλεσμα του επαναστατικού πνεύματος και της επιθυμίας για ελευθερία, που υπήρχε στον ελληνικό χώρο.

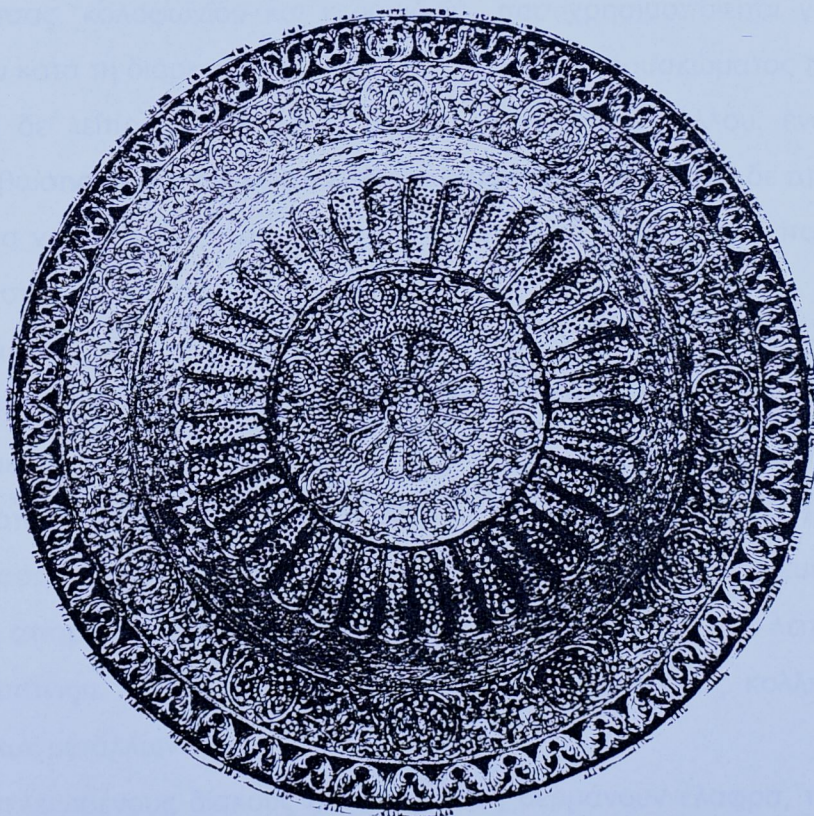
Στα εκκλησιαστικά είδη απεικονίζονται παραστάσεις σχετικές με την ορθόδοξη λατρεία και πίστη, όπως καλύμματα (σταχώσεις) των ευαγγελίων, η σταύρωση του Χριστού στο μπροστινό μέρος και η κάθοδος του Χριστού στον Άδη στην πίσω πλευρά. Ακόμη υπάρχουν παραστάσεις Αποστόλων, Ευαγγελιστών ή σκηνών του δωδεκάορτου και διάφοροι Προφήτες.

Οι σταυροί και οι λειψανοθήκες παρουσιάζουν μια ομοιομορφία στα μοτίβα σε όλη την Ελλάδα. Οι λειψανοθήκες διακοσμούνται συνήθως και στην Ήπειρο με εικόνες από τη

ζωή του Αγίου στον οποίο ανήκει το λείψανο και ακόμη με άλλες μορφές αγίων και φυτικό διάκοσμο.

Τέλος, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι τα Ηπειρώτικα νεοελληνικά αργυρά κοσμήματα σε σύγκριση με αργυρά της νησιώτικης Ελλάδας είναι κοσμήματα βαριά, που έχουν ένθετες σκληρές πέτρες, αχάτες και κοράλλια με το σμάλτο συμπληρωματικό υλικό, ενώ των νησιών, είτε αντιγράφουν δυτικά πρότυπα είτε μεταφέρθηκαν από τη Δύση, χαρακτηρίζονται από τη χρήση λεπτοδουλεμένου χρυσού σε συνδυασμό με πολύτιμες πέτρες, μαργαριτάρι και σμάλτο.

*Λεκανίδα αργυρή.
Τέλη 19ου αι.
Συλλογή Ιωαννίδη.*

10. Το εργαστήρι του αργυροχρυσοχόου

Μετά από επίσκεψή μας σε εργαστήρι σημερινό των Ιωαννίνων, πήραμε πληροφορίες και για τα εργαλεία κατασκευής των αργυρών αντικειμένων, τα παλιά και τα νέα.

Μετά το αμόνι και τα σφυριά, κύρια όργανα των αργυροχρυσοχόων, θέση έχουν τα σπιτσούνια, μικρά στενόμακρα εργαλεία με ποικίλες απολήξεις, ανάλογα με τον προορισμό τους. Κι έχουν ανάλογα με τη χρήση τους και το σχήμα τους ονομασίες όπως: δρόμος, νύχι, ψώρες, γυριστάρι, πόντα, πατητό, μπαλάκια, φόλα, γραμμωτά, κοφτικό, καλέμια γραμμωτά, καλέμια ίσια, καλέμια γαργαρά, τα κοπίδια (για την αφαίρεση κομματιών μετάλλου και κατασκευή του διάτρητου διάκοσμου).

Αυτονόητη είναι η παρουσία του πάγκου και του καμινιού για το λιώσιμο των μετάλλων, ο χύτης μέσα στο οποίο χύνεται το λιωμένο ασήμι και μετατρέπεται σε πλάκες ορθογώνιου σχήματος, το καζάνι, όπου γίνεται το λιώσιμο της πίσσας, του μίγματος δηλαδή πίσσας, κολοφωνίου και κεραμιδιού, που χρησιμοποιείται για τη στήριξη του αντικειμένου κατά τη διάρκεια του σχεδιασματος και του φουσκώματός του.

Ακόμη δε λείπουν τα πριόνια για την κοπή του μετάλλου, ένας ηλεκτροκίνητος τροχός στίλβωσης με βούρτσες από σίδερο στις δύο άκρες, κάτω δε απ' αυτόν υπάρχουν δύο τεράστια χαρτοκούτια, που δέχονται τα ρινίσματα του ασημιού που πέφτουν από το αντικείμενο στη διάρκεια της στίλβωσής του.

Ένα άλλο μηχάνημα, ηλεκτροκίνητο και αυτό είναι ο δονητής στίλβωσης. Ένα τετράγωνο κουτί γεμάτο ατσάλινες μπάλες, που μόλις το μηχάνημα ηλεκτρολογηθεί, δονούνται με μεγάλη ταχύτητα στιλβώνοντας το αντικείμενο που τοποθετήθηκε μέσα στο δονητή, προτού τεθεί σε λειτουργία. Ηλεκτρικός είναι και ο κύλινδρος, μέσα στον οποίο οι βέργες του ασημιού μετατρέπονται σε σύρμα χρήσιμο για την κατασκευή του φιλιγκράν.

Ακόμη απαραίτητα για κάθε εργαστήριο είναι τα καμινέτα, που λειτουργούν με μικρές φιάλες προπανίου. Με τη φλόγα τους κάνουν οι τεχνίτες τις κολλήσεις ή τα τοπικά λιωσίματα των μετάλλων.

Τους τελειωμένους δίσκους δε, αφού τους θερμάνουν ελαφρά, πάνω σε μάρμαρο, τους κτυπούν με ξυλόσφυρο, για να ισιώσει από τα πιθανά στραβώματα, που έπαθε κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας του.

Φυσικά οι τεχνίτες μας δείχνουν, όσοι τα κρατούν ακόμα, και μερικά παλιά εργαλεία, που σήμερα έχουν αντικατασταθεί από άλλα ηλεκτροκίνητα.

Εργαστήριο αργυροχρυσόχοοις της βχογής ΟΑΕΔ
Ιωαννίνων

11. Σημασία της αργυροχοίας για την Ήπειρο

Η ασημουργία στα Γιάννενα με την τόσο μεγάλη παράδοση, διεδραμάτισε σημαντικό ρόλο στον πολιτισμό της Ηπείρου, αλλά και στην οικονομία της, και κατ' επέκταση όλης της Ελλάδας. Συνέβαλε έτσι και στην προβολή της Ηπείρου στο εσωτερικό της Ελλάδας, αλλά και στο εξωτερικό τόσο πολύ, ώστε να ταυτίζεται η πόλη των Ιωαννίνων με την παραδοσιακή αργυροχοία.

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας ήταν το μεγάλο σχολείο της βιοτεχνικής και επαγγελματικής μορφώσεως σ' ολόκληρη την τότε Οθωμανική Αυτοκρατορία. Σαν κέντρο συναγωνιζόταν την εποχή εκείνη την Κωνσταντινούπολη.

"Γιάννενα τσερέκ Σταμπόλι" έλεγαν οι Τούρκοι, δηλαδή Γιάννενα, τέταρτο της πόλης για τον πληθυσμό και για τον ανώτερο πολιτισμό και για τους δεσμούς, εμπορικούς και πνευματικούς με την πόλη.

Και ήταν αληθινό καύχημα η καταγωγή από τα δύο αυτά μεγάλα αστικά κέντρα. Χαρακτηριστικοί οι στίχοι:

"Η μάνα μου πολίτισσα

κι ο τάτας μου Γιαννιώτης".

Να θυμηθούμε και τους στίχους:

"Γιάννινα, πρώτη πόλη

στ' έρματα, στην τέχνη,

στα γρόσια και στα γράμματα".

Γάρα πολλά προσέφερε στη λαϊκή αυτή τέχνη και Ο ΕΟΜΜΕΧ. Τα Γιαννιώτικα χειροποίητα παραδοσιακά προϊόντα της αργυροχοίας σήμερα θεωρούνται μοναδικά στον κόσμο για την ασυναγώνιστη τέχνη τους.

12. ΚΕΠΑΒΙ - ΣΧΟΛΗ ΟΑΕΔ - Προοπτικές

Διάφοροι όμως παράγοντες εγγενείς, αλλά και εξωγενείς, δημιούργησαν τα τελευταία χρόνια σοβαρά προβλήματα στην εξέλιξη του κλάδου, κυρίως οργανωτικού χαρακτήρα, η διαιώνιση των οποίων απειλεί την απρόσκοπτη και αποδοτική συνέχεια της λειτουργίας του. Τέτοιοι λόγοι ήταν το μικρό μέγεθος των μονάδων, η έλλειψη επαρκούς και σύγχρονης υλικοτεχνικής υποδομής, η πλημμελής οργανωτική υποδομή, η αδυναμία ελέγχου της ποιότητας των πρώτων υλών, η αναποτελεσματική δυνατότητα προβολής και διάθεσης των προϊόντων τόσο στις αγορές του εσωτερικού, όσο και κυρίως στις αγορές του εξωτερικού, η έλλειψη διαδοχής και συνέχειας στις επιχειρήσεις, καθώς και ο οξύς εγχώριος και διεθνής ανταγωνισμός. Εντοπίζοντας αυτό το αρνητικό κλίμα που επικρατεί στα Γιάννενα και που επηρεάζει την εξέλιξη της αργυροχοίας, ο Δήμος Ιωαννίνων με τη συμβολή και αξιόλογη συνεισφορά του ΕΟΜΜΕΧ προχώρησε στο σχεδιασμό, αλλά και στην άμεση λειτουργία Κέντρου Παραδοσιακής Βιοτεχνίας (ΚΕΠΑΒΙ), το οποίο θα λειτουργήσει στις αρχές του 2000 και θα δώσει μια ισχυρή ώθηση στην παραδοσιακή Γιαννιώτικη ασημουργία, αφού εκεί θα στεγαστούν περίπου 60 εργαστήρια από τα πολλά που σήμερα είναι διασκορπισμένα στην πόλη.

Μεταξύ του Δήμου Ιωαννιτών, του ΕΟΜΜΕΧ και αργυροχόων μελών του τοπικού Σωματείου θα συσταθεί Ανώνυμη Εταιρεία, η οποία θα αποτελέσει το φορέα λειτουργίας και διαχείρισης του ΚΕΠΑΒΙ.

Το ΚΕΠΑΒΙ θα περιλαμβάνει εκτός από τα εργαστήρια, εκθεσιακούς χώρους, μουσείο, σχεδιαστήριο και διάφορους άλλους χώρους για άλλες δραστηριότητες. Όπως πληροφορηθήκαμε, στοίχισε 4 δις (4.000.000.000) δρχ. Υπήρχε από το 1950 ακόμη σχέδιο από την Ουνέσκο για την ίδρυση του Κέντρου, με σκοπό τη στήριξη της καρεκλοποιίας, ξυλογλυπτικής, υφαντικής και αργυροχοίας. Το κέντρο θα χρηματοδοτείται από την Τράπεζα ΕΤΒΑ, το Δήμο Ιωαννιτών, την UNESCO και διάφορα πακέτα της Ευρώπης.

Αν δε λειτουργήσει σε πέντε χρόνια, η αργυροχοία θα κτυπηθεί από τα προϊόντα των Ινδιών και της Ταϊβάν, που την ανταγωνίζονται στην τιμή, όχι όμως στην εργασία.

Το ΚΕΠΑΒΙ, που ίσως στο μέλλον μετονομαστεί σε "Κέντρο ασημιού", αφού θα λειτουργούν εκεί μόνο ασημουργοί, έχει σχεδιαστεί βάσει των παρακάτω στόχων;

α) Να γίνεται μαζική παραγγελία ασημιού σε πολύ καλές τιμές, κάτι που θα ωφελήσει τον κλάδο και θα γίνουν ανταγωνιστικά διεθνώς τα έργα των Γιαννιωτών ασημουργών.

β) Να μπορούν να εντάσσονται σε προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

γ) Να απομονωθούν οι "απομιμήσεις της πρέσας" κατασκευής Ταϊβάν ή Κίνας, που υπάρχουν στην εγχώρια αγορά και δυσφημίζουν την παραδοσιακή ασημουργία.

δ) Να αναζητηθούν νέα σχέδια για τα προϊόντα της Γιαννιώτικης ασημουργίας.

ε) Να ιδρυθεί μουσείο της παραδοσιακής ασημουργίας, που θα προσελκύει το ενδιαφέρον Ελλήνων και ξένων επισκεπτών και επιχειρήσεων.

Στις Σχολές ΟΑΕΔ σήμερα στα Γιάννενα υπάρχει και τμήμα αργυροχοίας. Η φοίτηση είναι τριετής και παράλληλα με τη θεωρητική κατάρτιση, οι σπουδαστές κάνουν πρακτική εξάσκηση σε εργαστήρια αργυροχρυσόχων, και επιδοτούνται από το κράτος. Για να εισαχθεί κανείς στη σχολή, πρέπει να έχει τουλάχιστον απολυτήριο Γυμνασίου.

Οι αργυροχόοι που θα τελειώσουν τη σχολή μπορούν να βρουν δουλειά, γιατί σήμερα είναι ελάχιστοι οι τεχνίτες.

Με όλες τις προσπάθειες που γίνονται, η προοπτική ανάπτυξης της αργυροχοίας είναι πολύ καλή. Και στο μέλλον θα γνωρίσει νέα άνθηση. Έτσι η Ήπειρος και κυρίως τα Γιάννενα θα αποκτήσουν την παλαιά αίγλη και προβολή και στον τομέα της αργυροχοίας, που θα ανεβάσει την Ήπειρο περισσότερο πνευματικά, πολιτιστικά και οικονομικά και θα ελκύσει πολλούς ντόπιους και ξένους, αυξάνοντας την τουριστική κίνηση.

13. Επίλογος

Για να ετοιμάσουμε αυτή την εργασία, πέρα από τα βιβλία στα οποία ανατρέξαμε, κάναμε και επισταμένη έρευνα κυρίως στα Γιάννενα, στο Βυζαντινό Μουσείο, στη σχολή ΟΑΕΔ, σε διάφορους αργυροχόους, όπου είδαμε τα εργαστήριά τους και πήραμε πολύτιμες πληροφορίες για την αργυροχοία, αλλά και φωτογραφικό υλικό.

Τους ευχαριστούμε όλους, όσοι μας βοήθησαν.

Όμως προβληματιστήκαμε σοβαρά, επειδή όλη αυτή η ωραία τέχνη, η αργυροχοία και όχι μόνο είναι άγνωστη στους μαθητές, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Μήπως θα έπρεπε και οι κρατικοί φορείς, ιδίως το Υπουργείο Παιδείας, αλλά και οι δήμοι σε τοπικό επίπεδο να ενδιαφερθούν περισσότερο να συλλέξουν και να προστατεύσουν αντικείμενα, αλλά και να προωθήσουν περισσότερο αυτές τις παραδοσιακές τέχνες, που με τόσο μεράκι καλλιέργησαν οι πρόγονοί μας;

Έχουμε την ελπίδα πως νέα εποχή θα σημάνει τη δεύτερη χιλιετία που μπήκαμε και για την αργυροχοία στην Ήπειρο και γενικότερα στην Ελλάδα.

*Αργυρεπίχρωση σάχωση Ευαγγελίου.
Από την Ι. Μ. Βελλάς, 1690.
Συλλογή Αρχιεπισκόπου Σπυρίδωνος.*

14. Βιβλιογραφία

1. Δήμος Ιωαννιτών "Μελέτη ανάπτυξης - οργάνωσης - προβολής αργυροχόων Ιωαννίνων" Ιωάννινα, Απρίλιος 1999
2. Δήμου Αλέξανδρος, η αργυροχοία και χρυσοχοία στα Γιάννενα "Ηπειρωτική Εστία" 1971, σελ. 641-646, 837-843.
3. Επιστήμη και Ζωή, Καλαρρύτες ή Καλάρρυτα, Τόμος 8, Εκδόσεις Χατζηϊακώβου Α.Ε. σελ. 95
4. "Ηπειρώτικος Αγών" Κέντρο ασημουργίας με Διεθνή Ακτινοβολία, αριθμός φύλλου 1965, 31 Ιουλίου 1999
5. Μωυσίδου Στυλ. Γιασμίνα, Η αργυροχοία στην Ήπειρο, Αθήνα 1983.
6. Συνοδινού Κάτε, Η τέχνη του ασημιού και του χρυσού στα νεότερα Ελληνικά χρόνια, πρόγραμμα Μελίνα, Μουσείο Μπενάκη. Εκπαιδευτικά Προγράμματα Αθήνα 1996.
7. Σταμέλος Δημήτριος, Νεοελληνική Λαϊκή Τέχνη, Εκδόσεις: Εστία Αθήνα 1982, σελ. 19-33.
8. Λαογραφική εγκυκλοπαίδεια τόμοι 3 και 4.

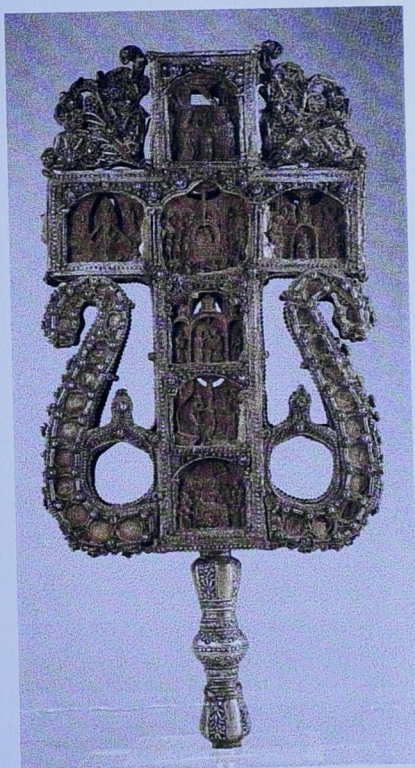
ΑΛΛΟ

15. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Δισκοπότηρο αργυρό, 1754.
Συλλογή Αρχιεπισκόπου Σπυρίδωνος.

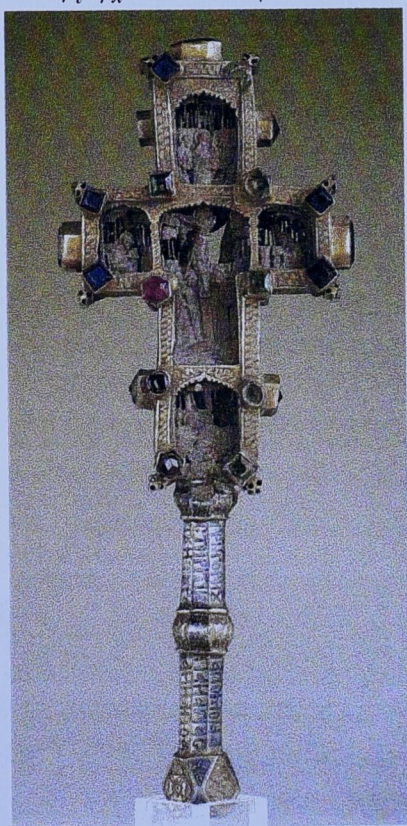
1.

Σταυρός ευλογίας αργυρεπένδυτος
με ξυλόγλυπτο πυρήνα, 19ος αι.
Συλλογή Αρχιεπισκόπου Σπυρίδωνος.

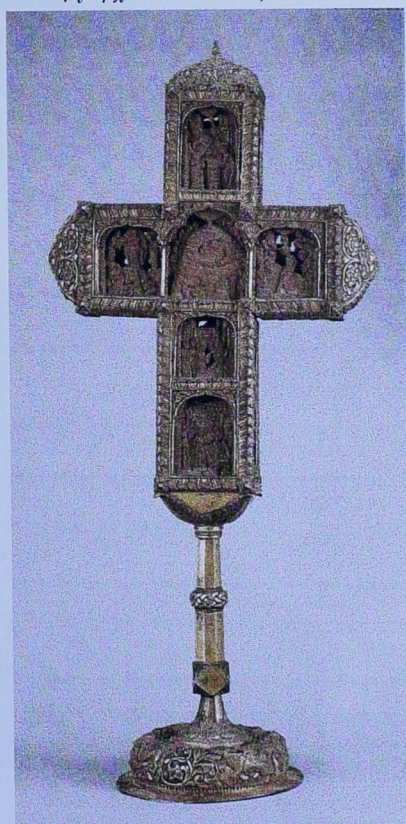
2.

· Σταυρός ευλογίας
αργυρεπένδυτος με ξυλόγλυπτο πυρήνα.
Από την Ι.Μ. Ντουραχάνης, 1669.
Συλλογή Αρχιεπισκόπου Σπυρίδωνος.

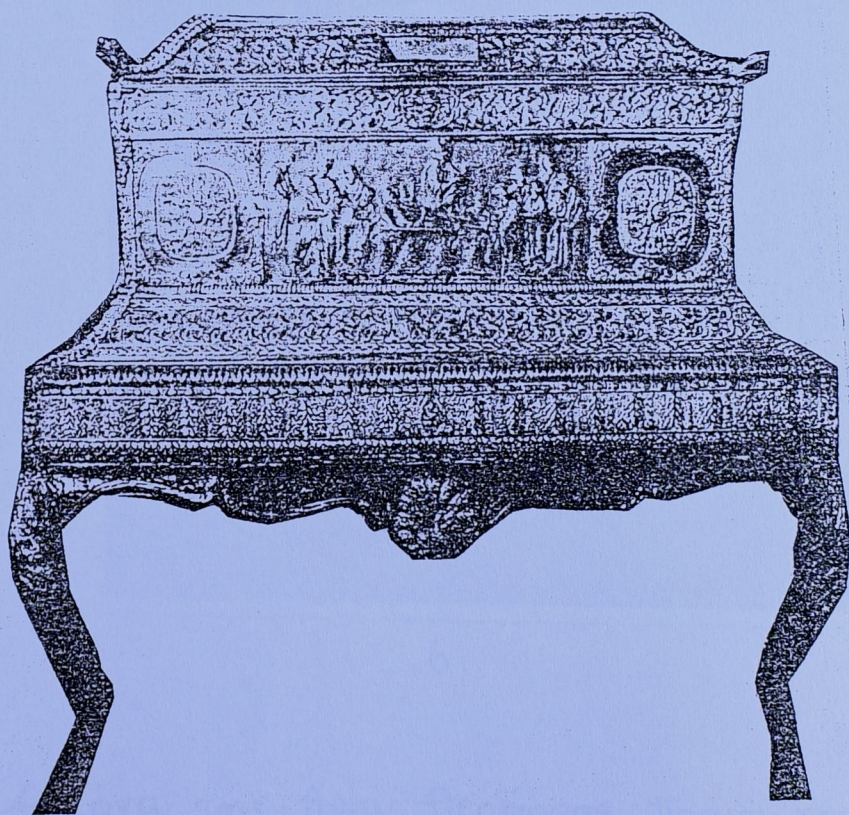

3.

· Σταυρός αγιασμού αργυρεπένδυτος
με ξυλόγλυπτο πυρήνα. Από Ι.Ν. Προφήτη
Ηλιού Γεωργουτσάτων, 1725.
Συλλογή Αρχιεπισκόπου Σπυρίδωνος.

4.

5.

Λάρνακα της Αγίας Θεοδώρας, Πορτοφούχου της Άφρας.

6.

Εικόνα της Αγίας Θεοδώρας, Πορτοίχου Ἰατρίας,
με ἀσημένια ἐπένδυση.

Από την Ι. Μονή Θεολογίου Άρτας

Οί δύο Λειψανοθήκες. Στή μέση ό Σταυρός

Οί δύο Λειψανοθήκες άνοιχτές. Στή μέση πάλι ό Σταυρός

7.

8.

Από την Ι. Μονή Θεοτοκίου Άρτας

Τό Ἱερό Εὐαγγέλιο καί ἀπό τίς δύο ὀψεις

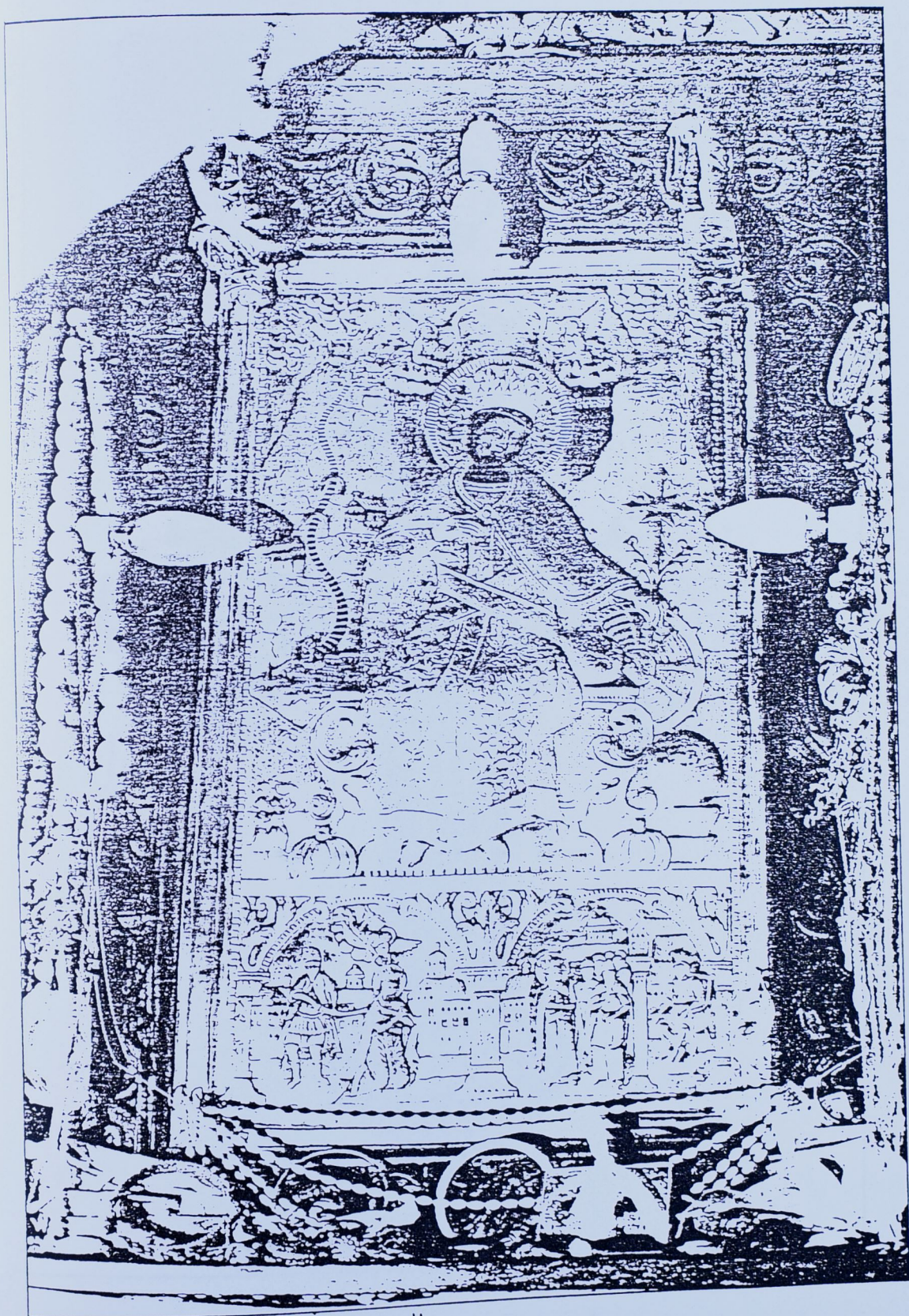
Τό Ἅγιο Δισκοπότηρο

9.

10.

Δίσκος (,) εκκλησιαστικός ασημένιος από το χωριό Τσαμαντάς επαρχίας Φιλιάτων, νομού Θεσπρωτίας.

II.

Ασημένια επένδυση εικόνας από τον Ναό Αγίας Αικατερίνης του χωριού Καταρράκτες Άρτας.

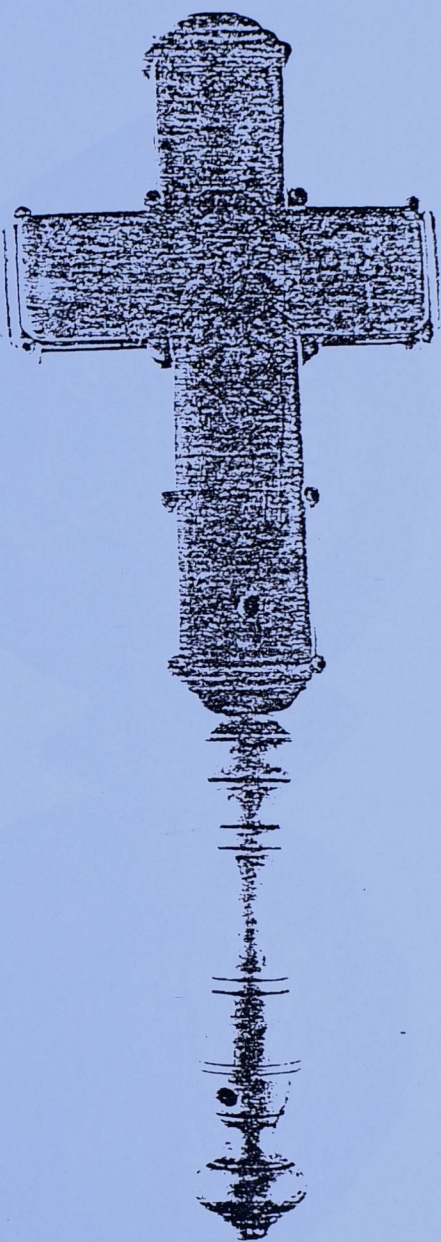
12.

Σταυρός ρωσικής κατασκευής από το Ναό Περιβλέπτου Ιωαννίνων.

13.

Ασημένιοι φωτοστέφανοι στην εικόνα Παναγίας Οδηγήτριας στο Ναό Αγίας Αικατερίνης στους Καταρράκτες Άρτας.

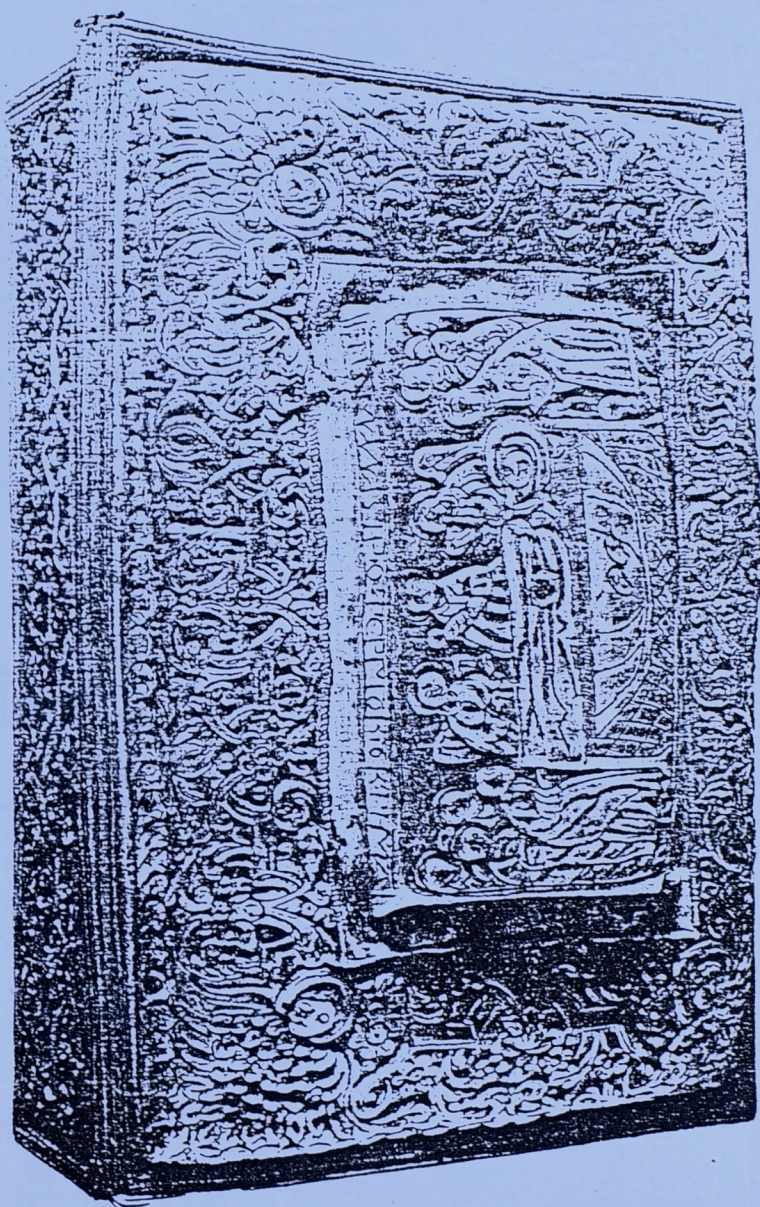

14.

Σταυρός χαρακτός της συλλογής Σπυρίδωνος.

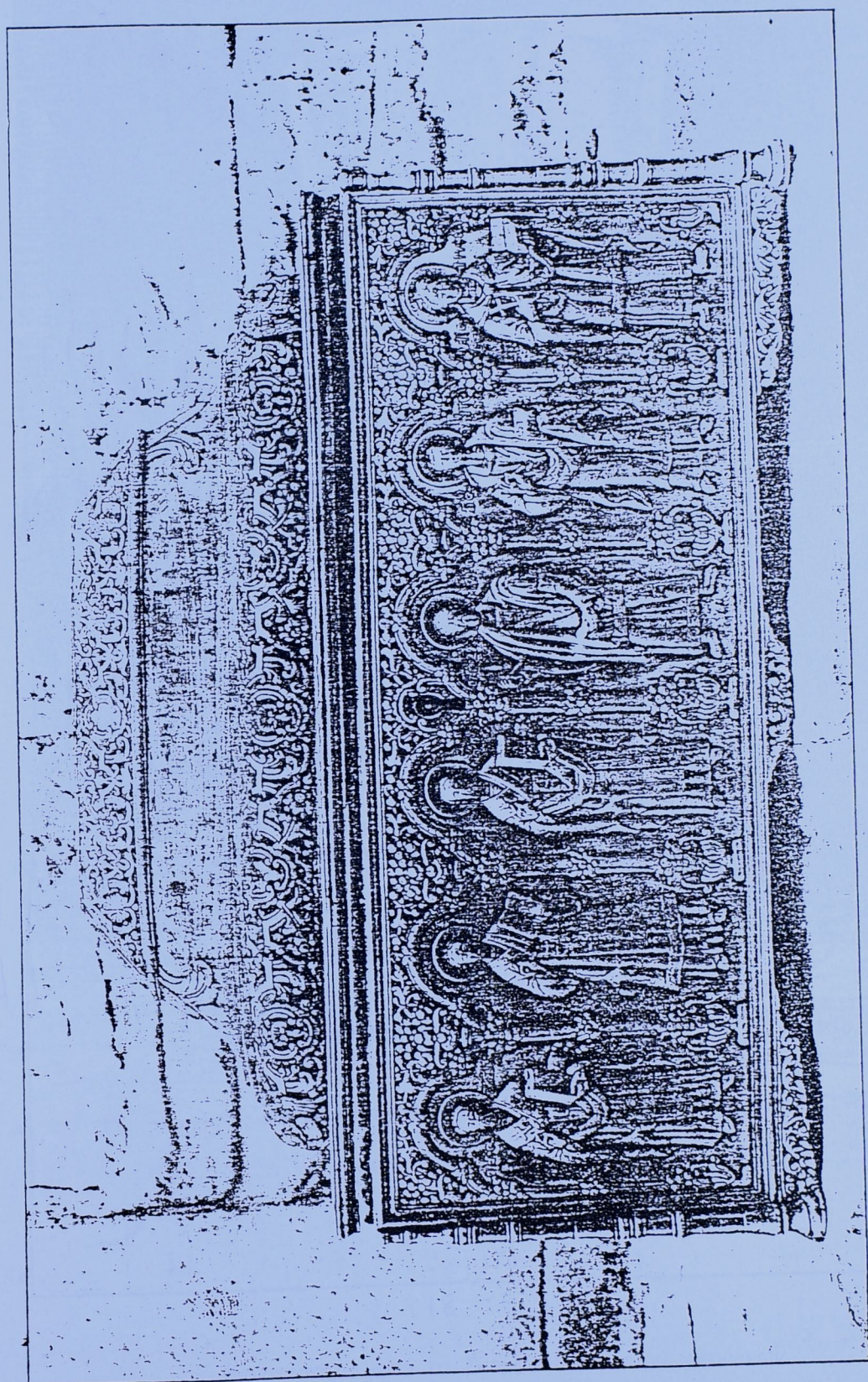

15. Πόρπη εκκλησιαστική της συλλογής Σπυρίδωνος.

Λειψανοθήκη της συλλογής Σπιριδωνος.

16.

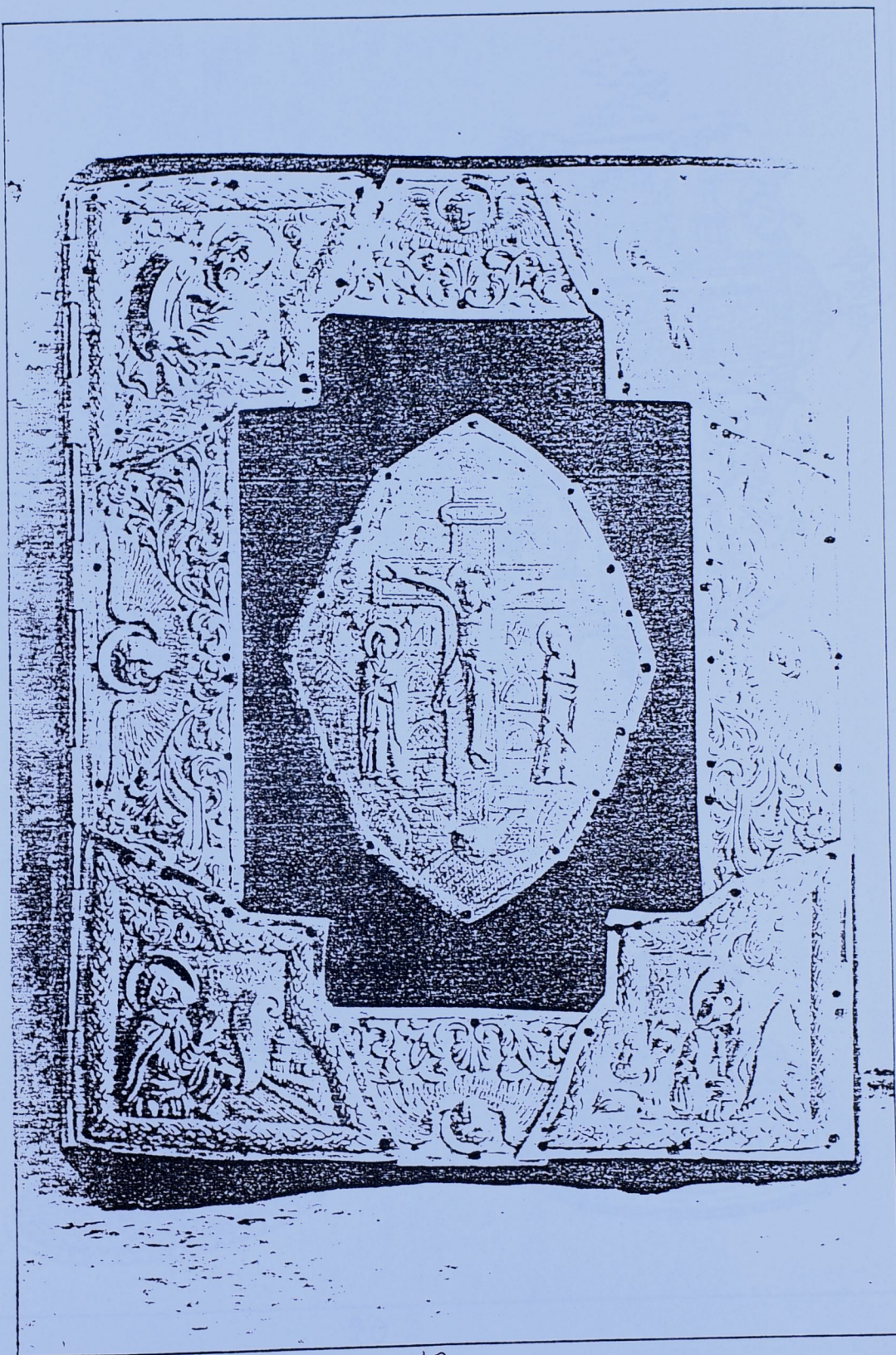
Λειψανοθήκη από τη Μονή Προφήτου Ηλίου στη Βίτσα.

18.

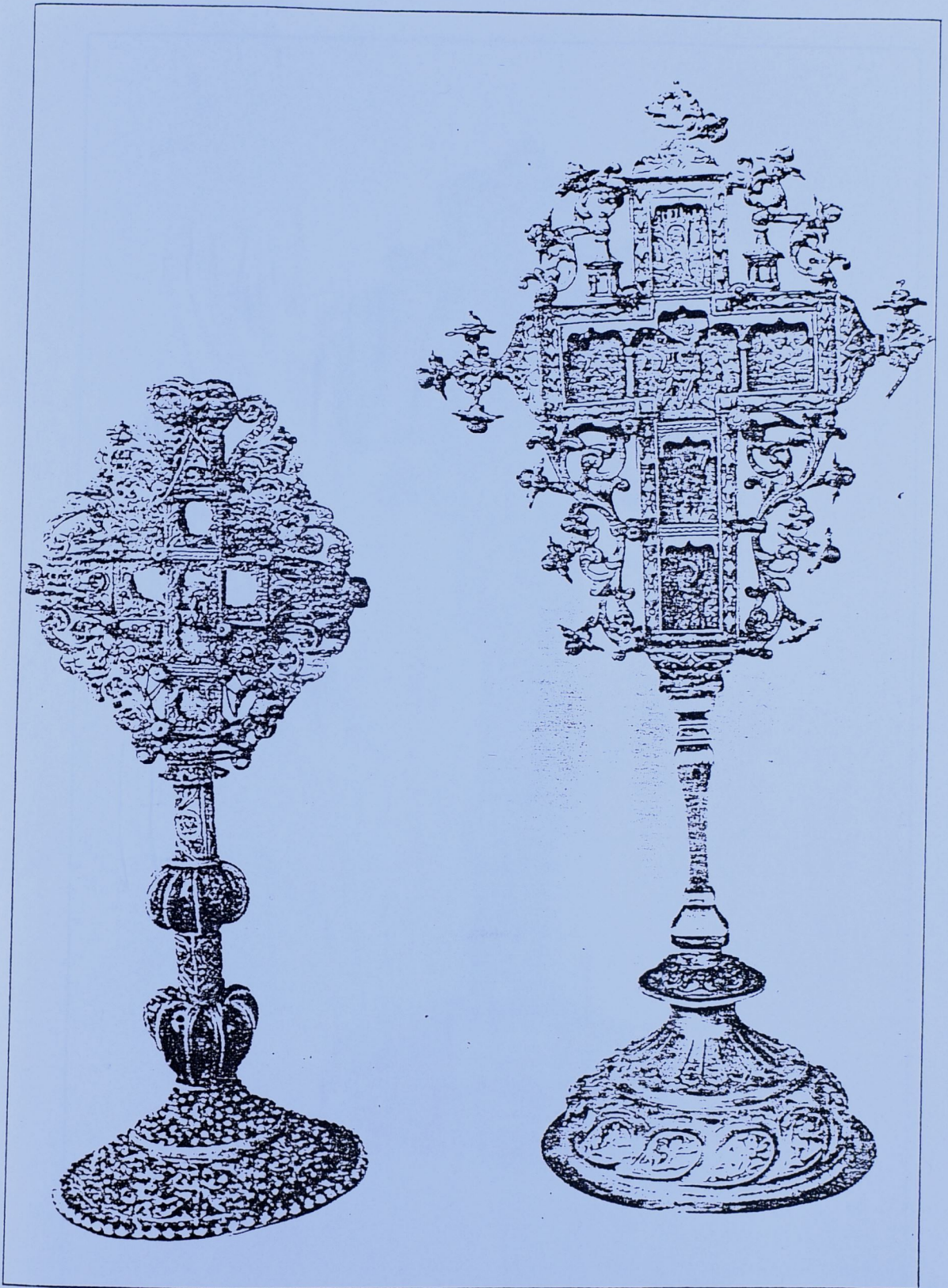
Δισκοπότρη από το Σκαμνέλι Ζαγορίου Ιωαννίνων.

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

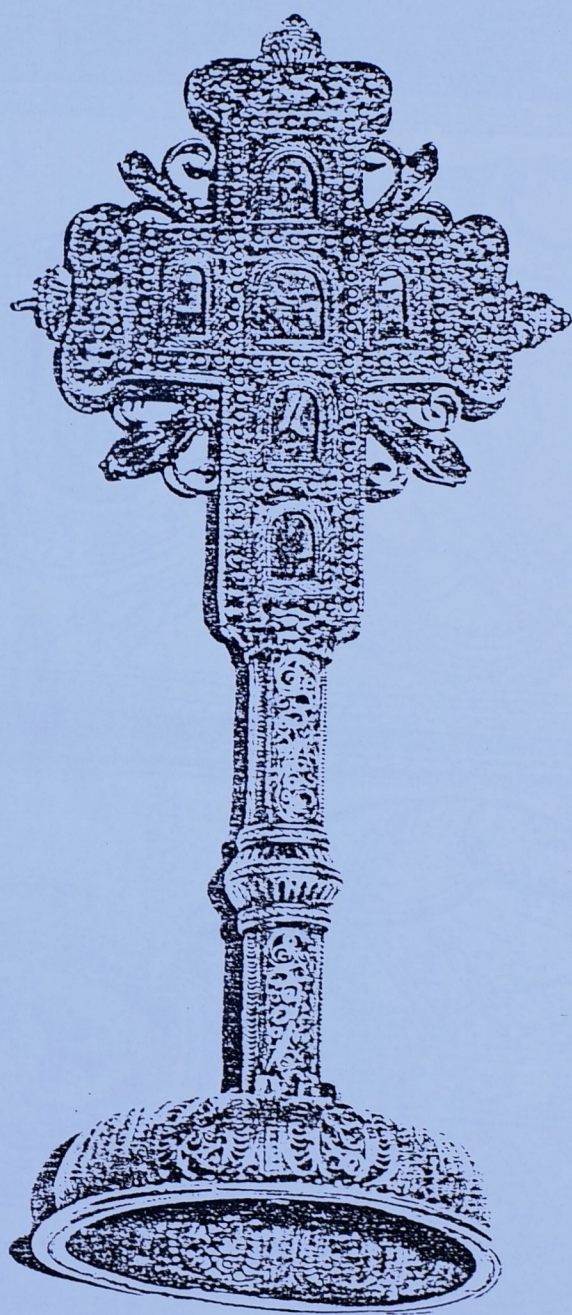
19.

Εμπρόσθια όψη Ευαγγελιοκαλύμματος βελούδινου με ασημένια διακόσμηση από το χωριό Γραμμένο Ιωαννίνων.

20.

Σταυροί από τον Άγιο Νικόλαο Λεπτοκαρυάς Ζαγοριού.

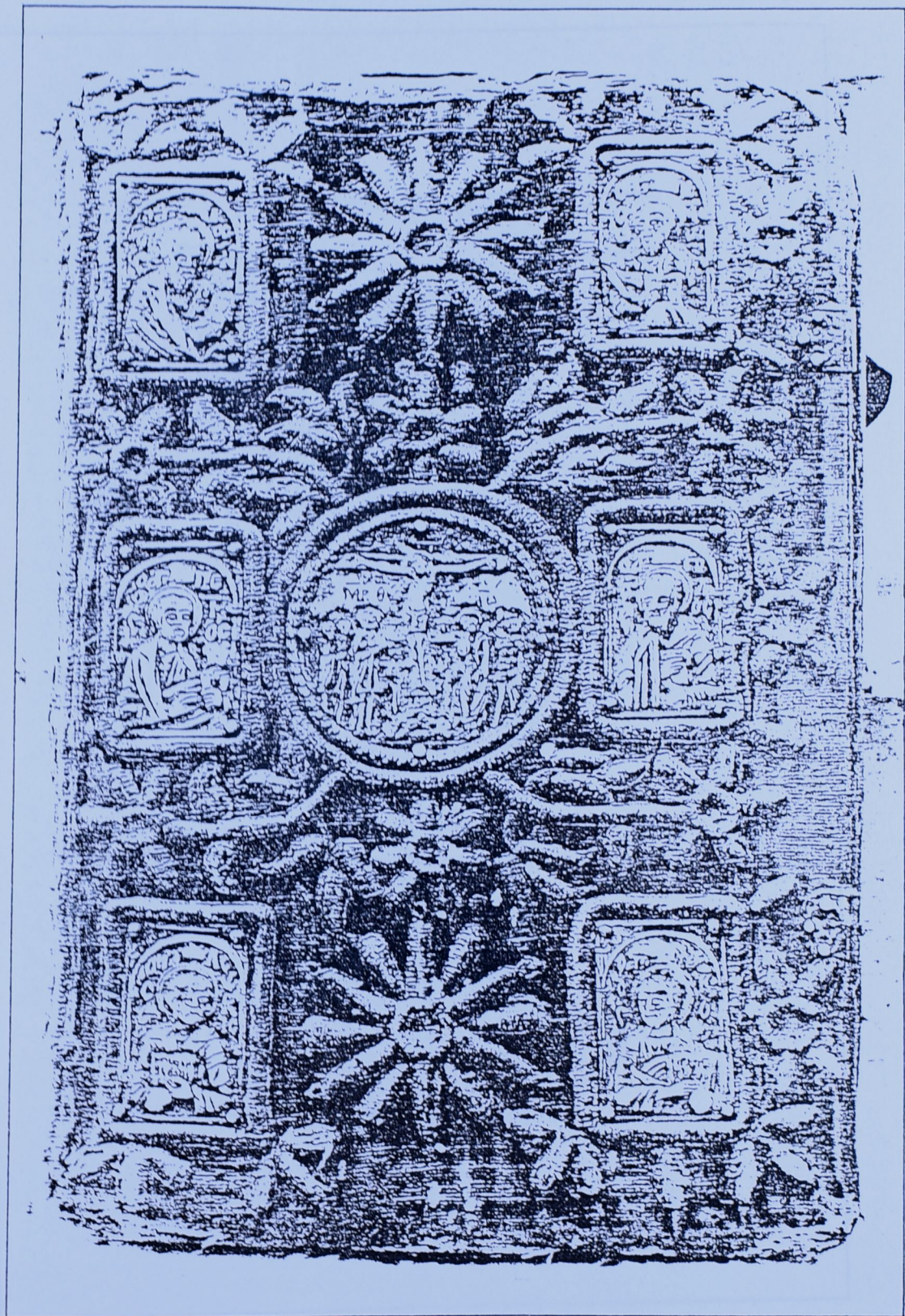

21.

. Σταυρός από το χωριό Τσαμαντάς της επαρχίας Φιλιάτων.

Ασημένια πλακίδια με παράσταση φουσκωτή της Αγίας Αικατερίνης από τον ομώνυμο ντιό στους Καταρράκτες της Άρτας.

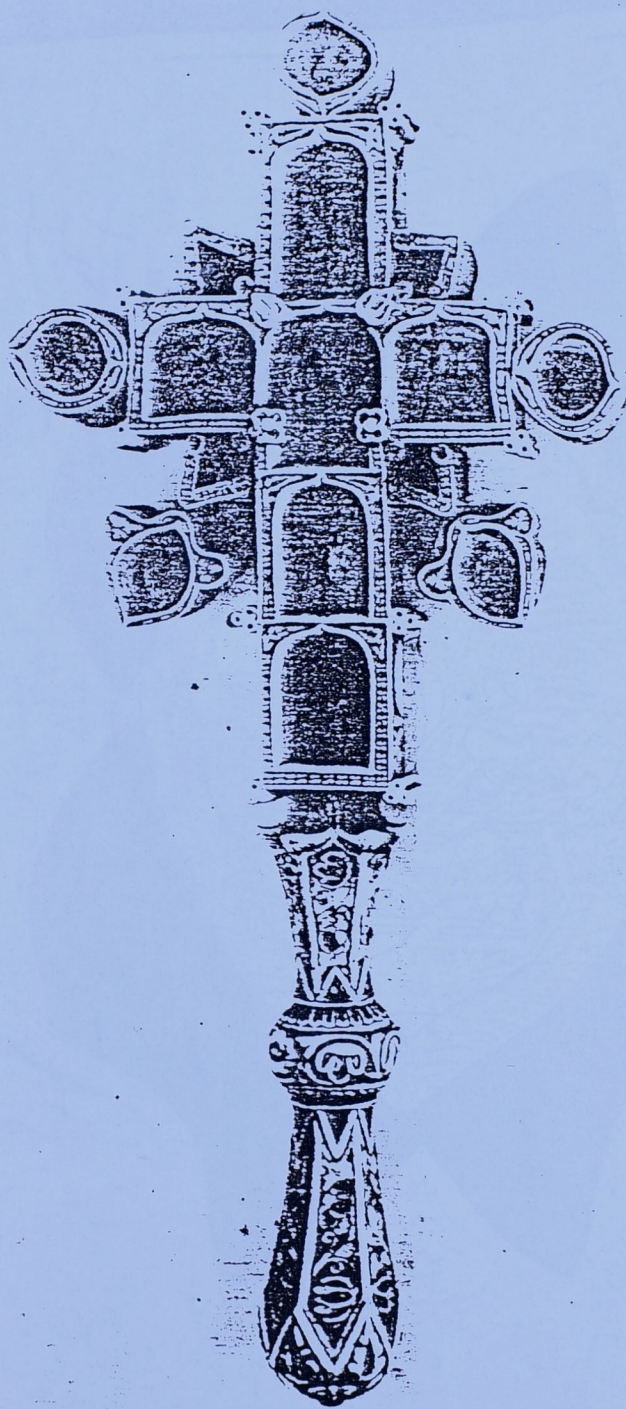
23.

Εμπρόσθια όψη βελούδινου Ευαγγελιοκαλύμματος με ασημένια επένδυση από το Μητροπολιτικό Μέγαρο Παραμυθιάς.

24.

Δισκοπότηρο συρματερό της συλλογής Σπυριδωνος.

25.

Σταυρός από το Σκαμνέλι Ζαγοριού Ιωαννίνων.

26 .

Εμπρόσθια όψη ασημένιου Ευαγγελιοκαλύμματος από τη Ροδαυγή Άρτας.

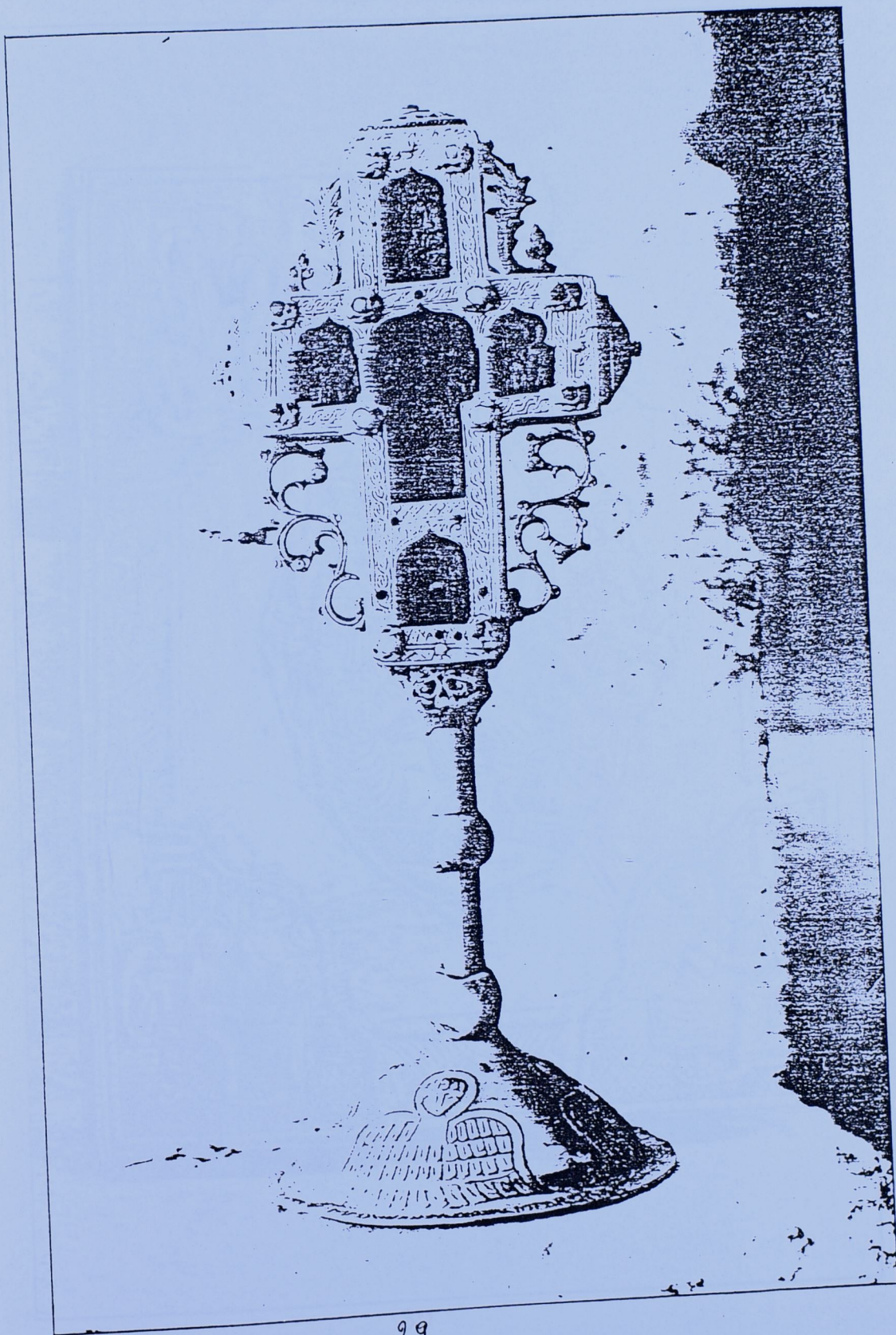
27.

Δισκοπότηρο από το Ανθοχώρι Μετσόβου.

28.

. Δισκοπότηρο από τη Μονή Προφήτου Ηλίου στη Βίτσα.

29.

Εμπρόσθια όψη Σταυρού από το χωριό Γραμμένο Ιωαννίνων.

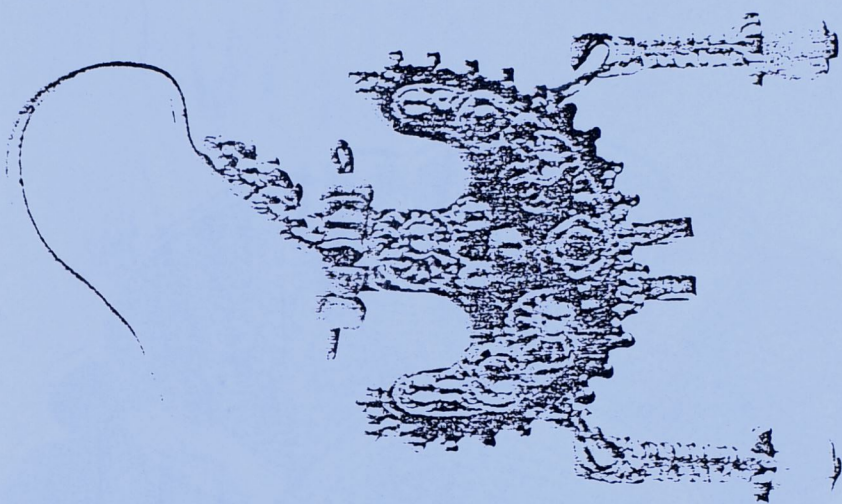
30.

Εμπρόσθια όψη Ευαγγελιοκαλύμματος ασημένιου από το χωριό Γραμμένο Ιωαννίνων.

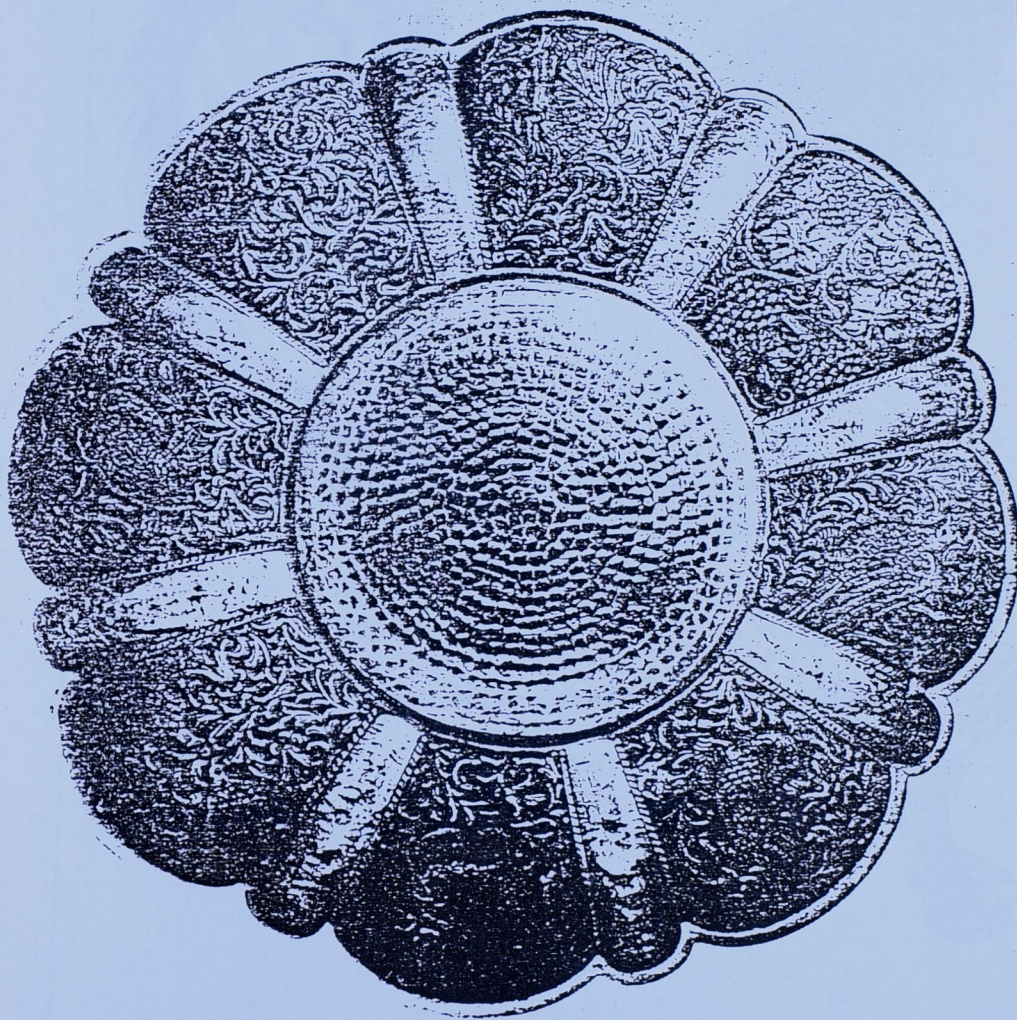

31.

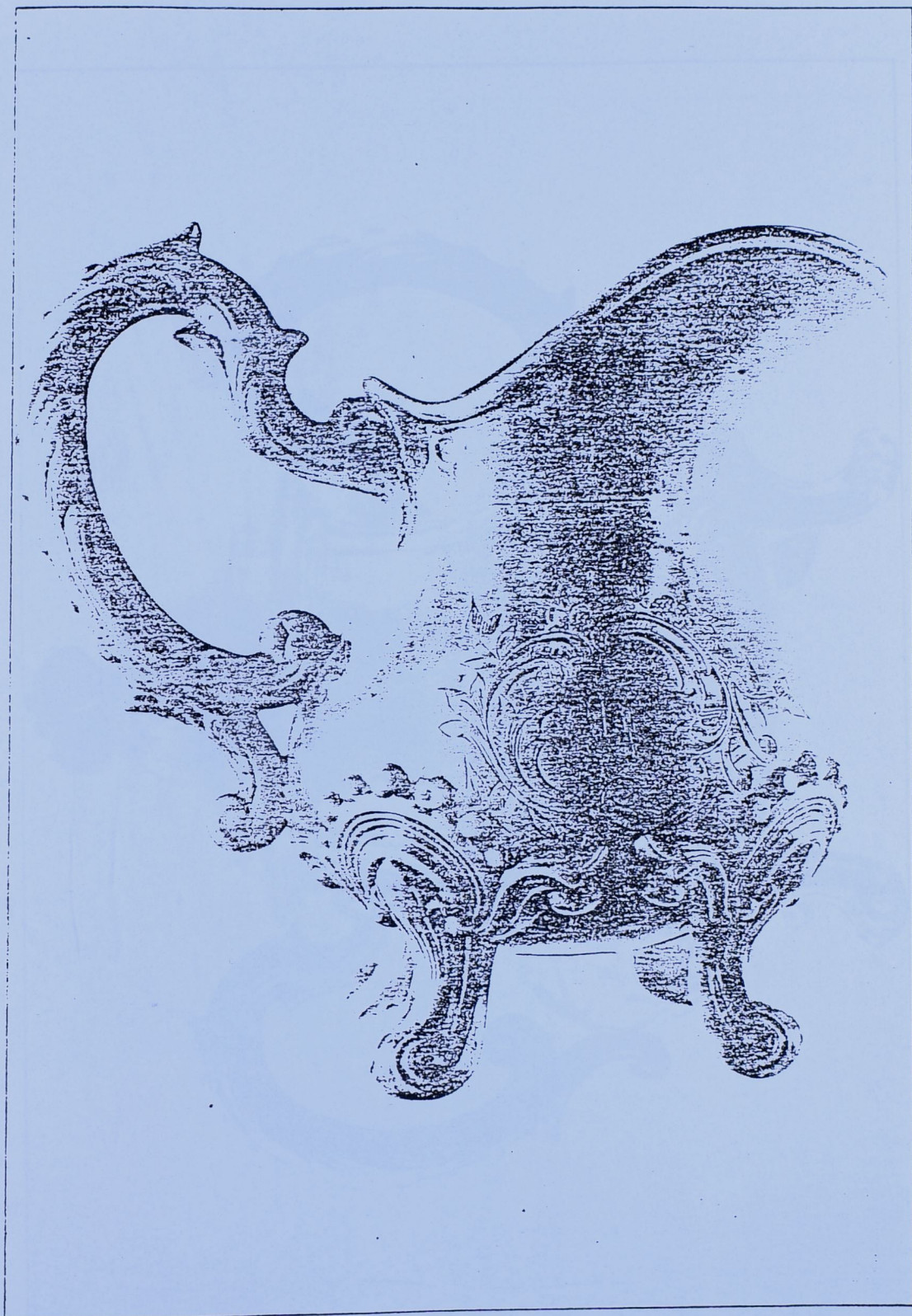
Ζάρφι συρματερό της συλλογής Ιωαννίδη.

Σκουλαρίκια της συλλογής Σπυριδωνος.

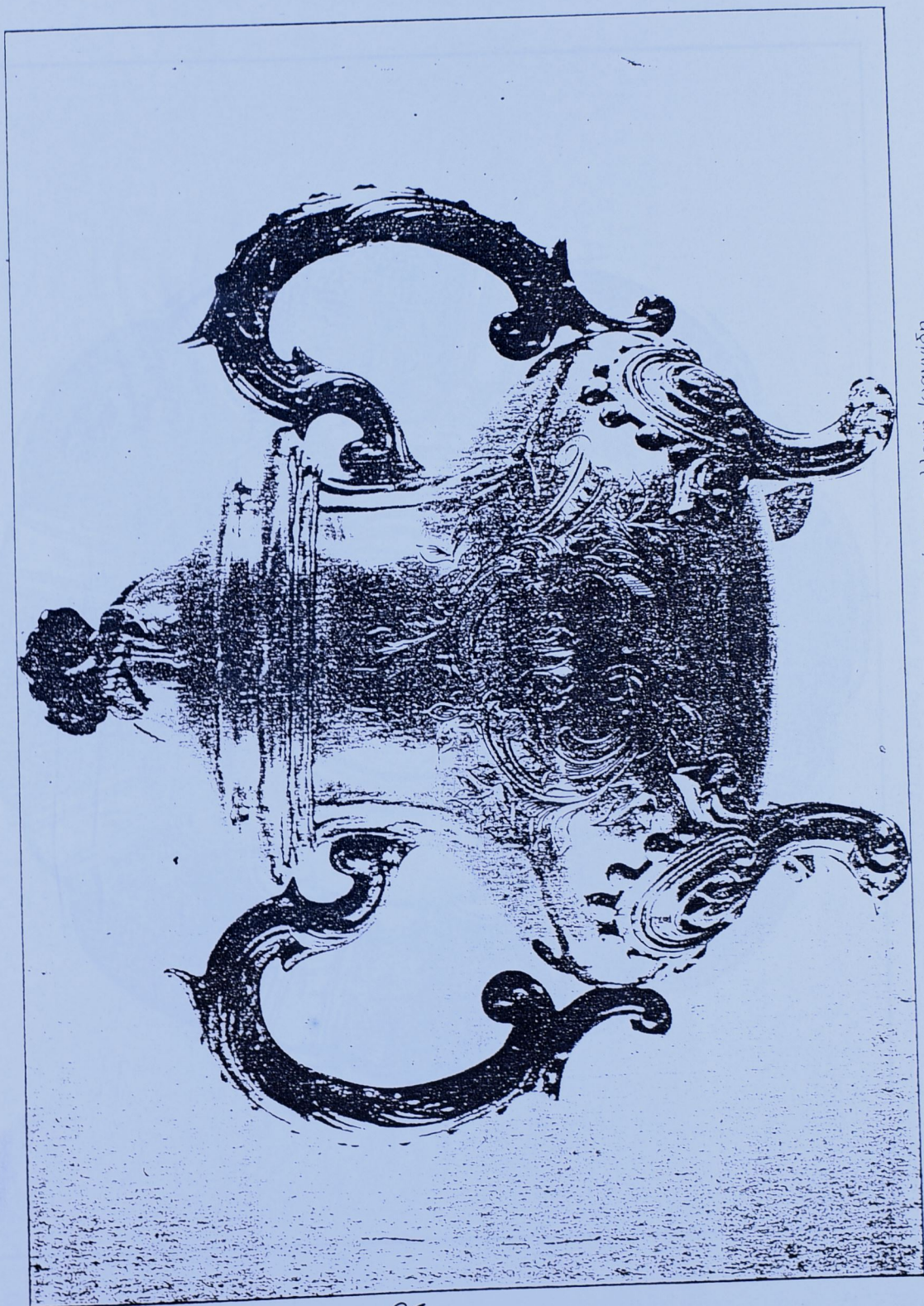

Πιάτο από τη συλλογή Ιωαννίδη.

34

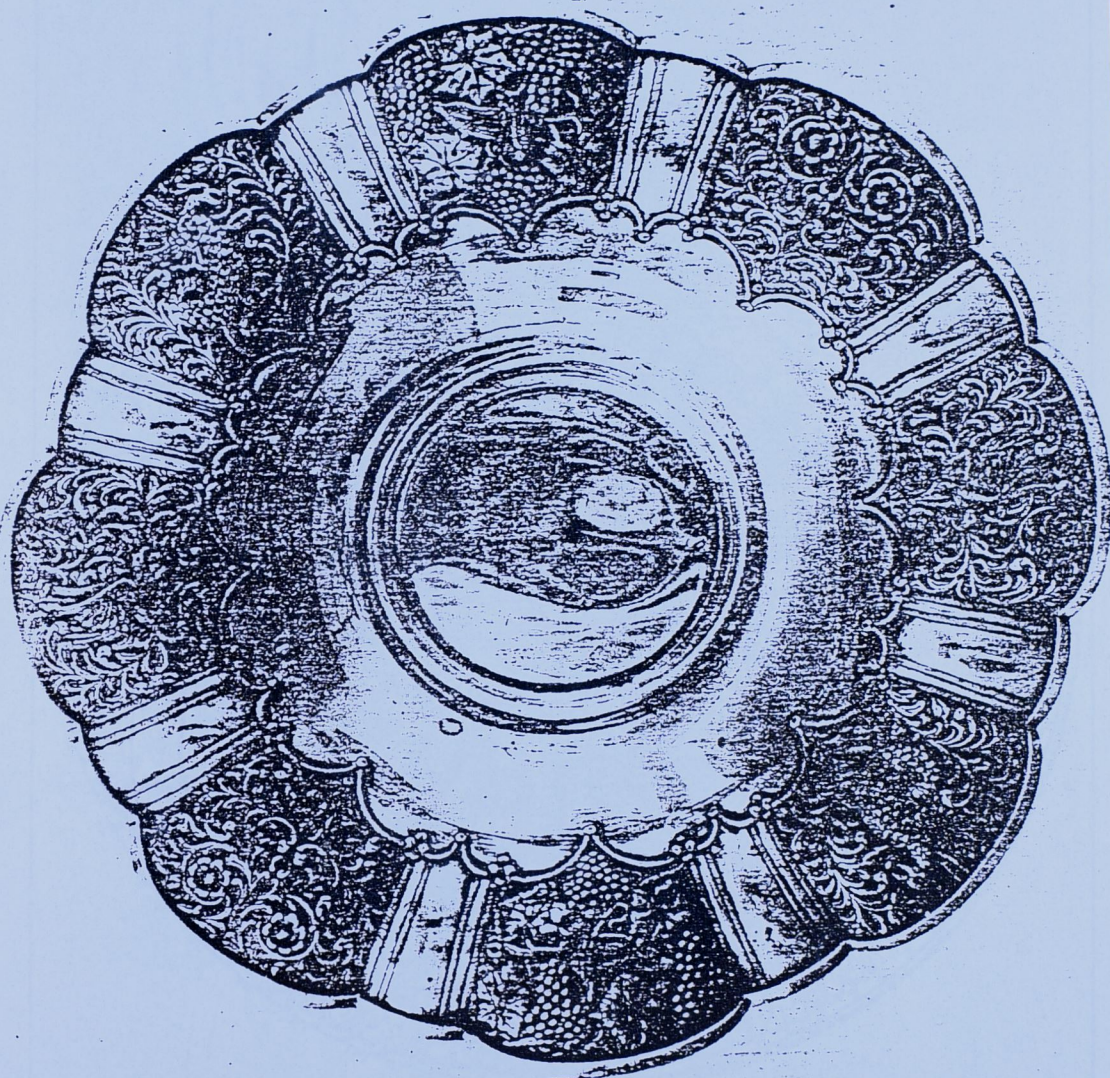
Γαλατιέρα με μονόγραμμα από τη συλλογή Ιωαννίδη.

Δοχείο γλυκού με μονόγραμμα από τη συλλογή Ιωαννίδη.

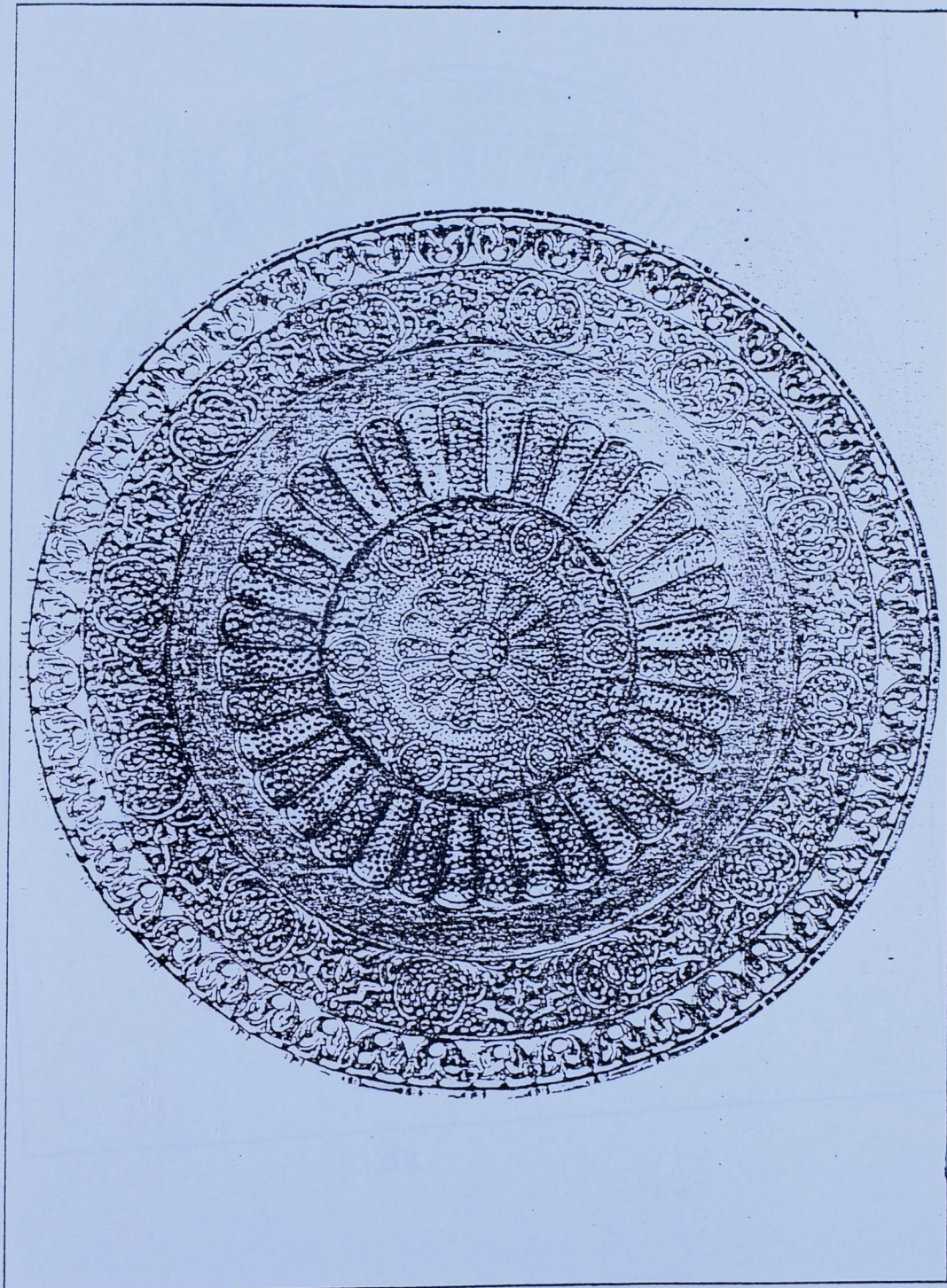
35.

62.

Πιάτο από τη συλλογή Ιωαννίδη.

36.

Φρουτιέρα από τη συλλογή Ιωαννίδη.

37.

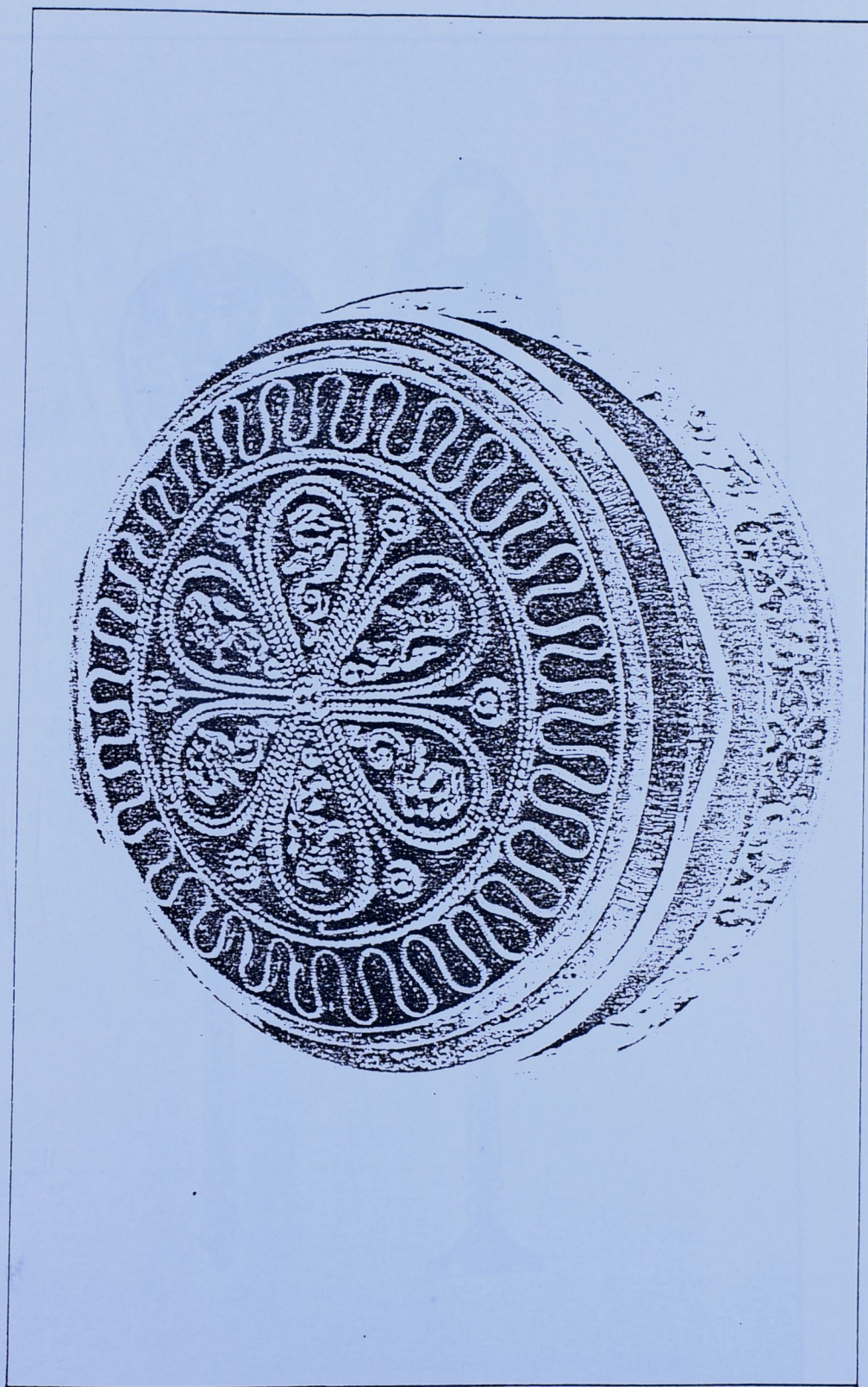
38.

Πιάτο από τη συλλογή Ιωαννίδη.

65

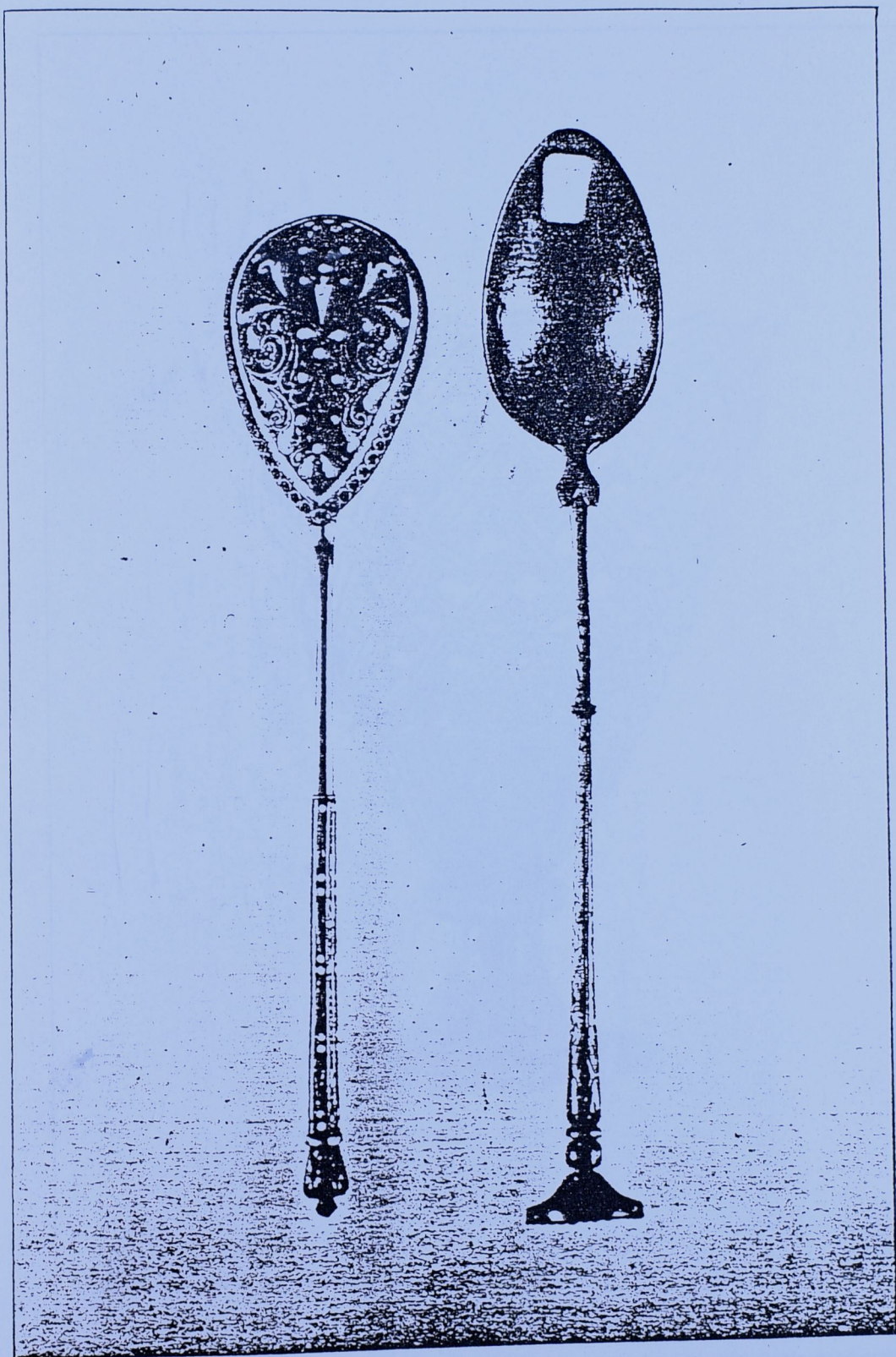
Κομμάτια από σερβίτσιο τσαγιού συλλογής Ιωαννίδη.

Κουτί με σιμάλο από τη συλλογή Ιωαννίδη.

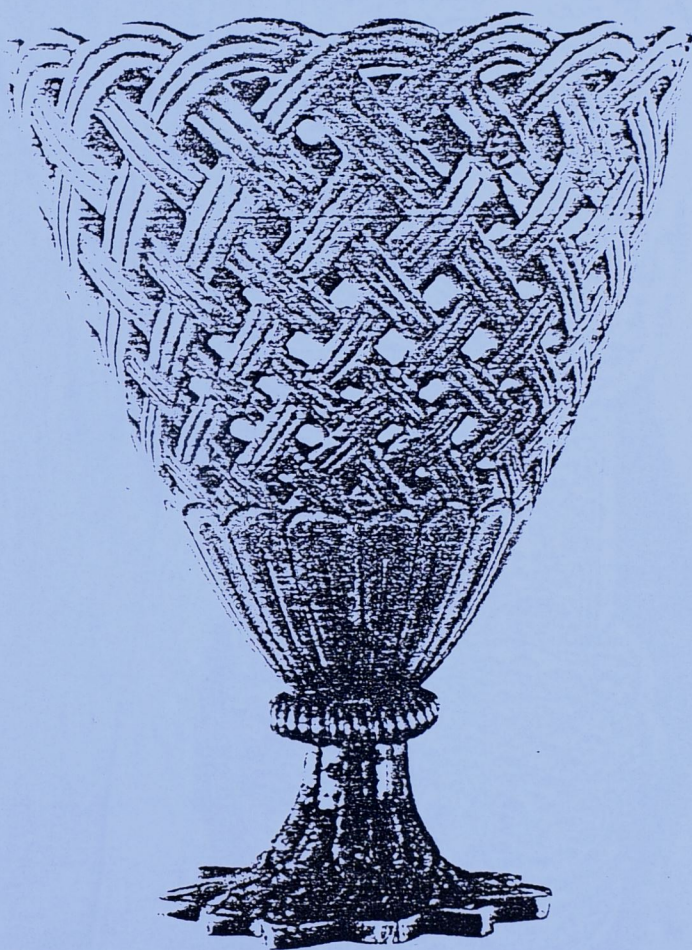
40.

67.

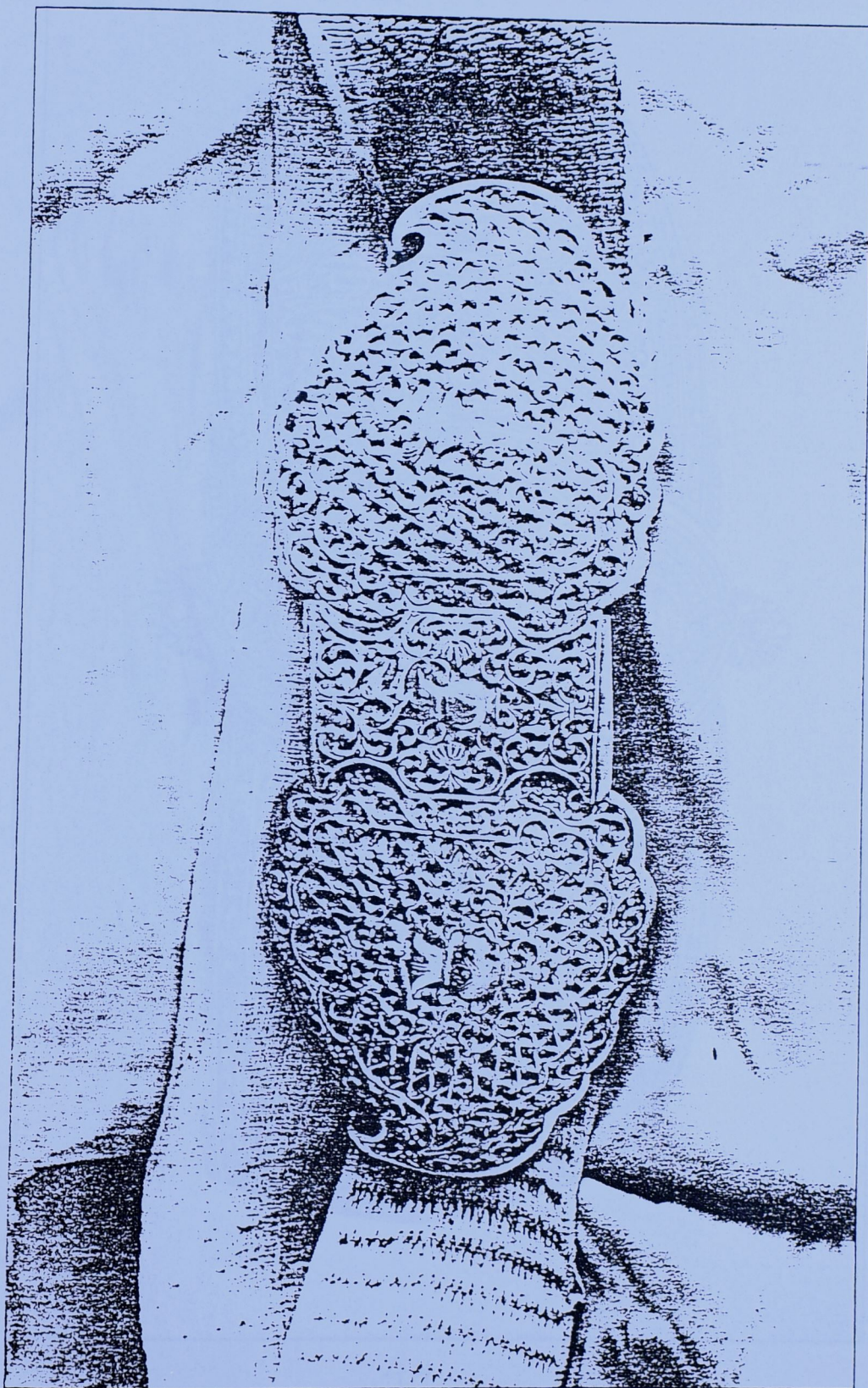
41.

Κουτάλια, το ένα με σμάλτο, από τη συλλογή Ιωαννίδη.

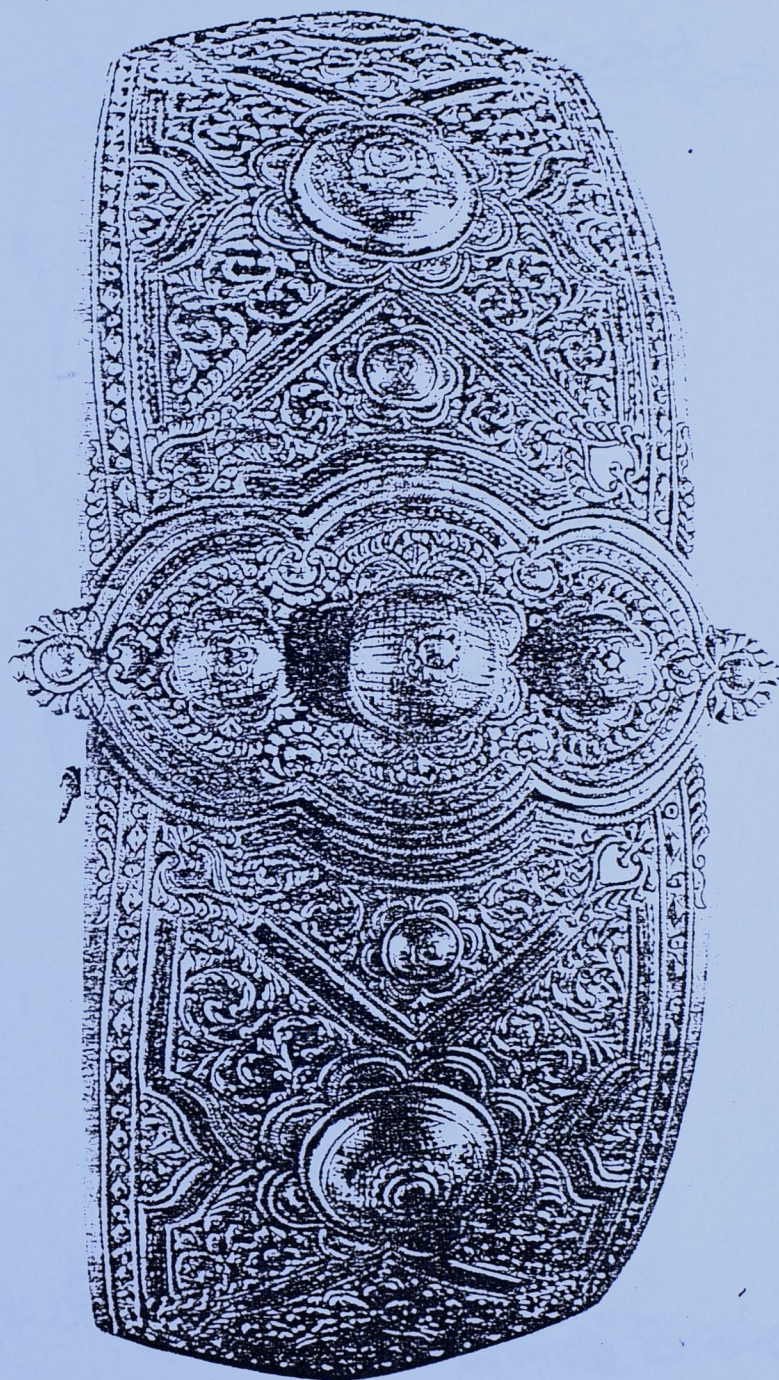

42.

Ζάρφι από τη συλλογή Ιωαννίδη.

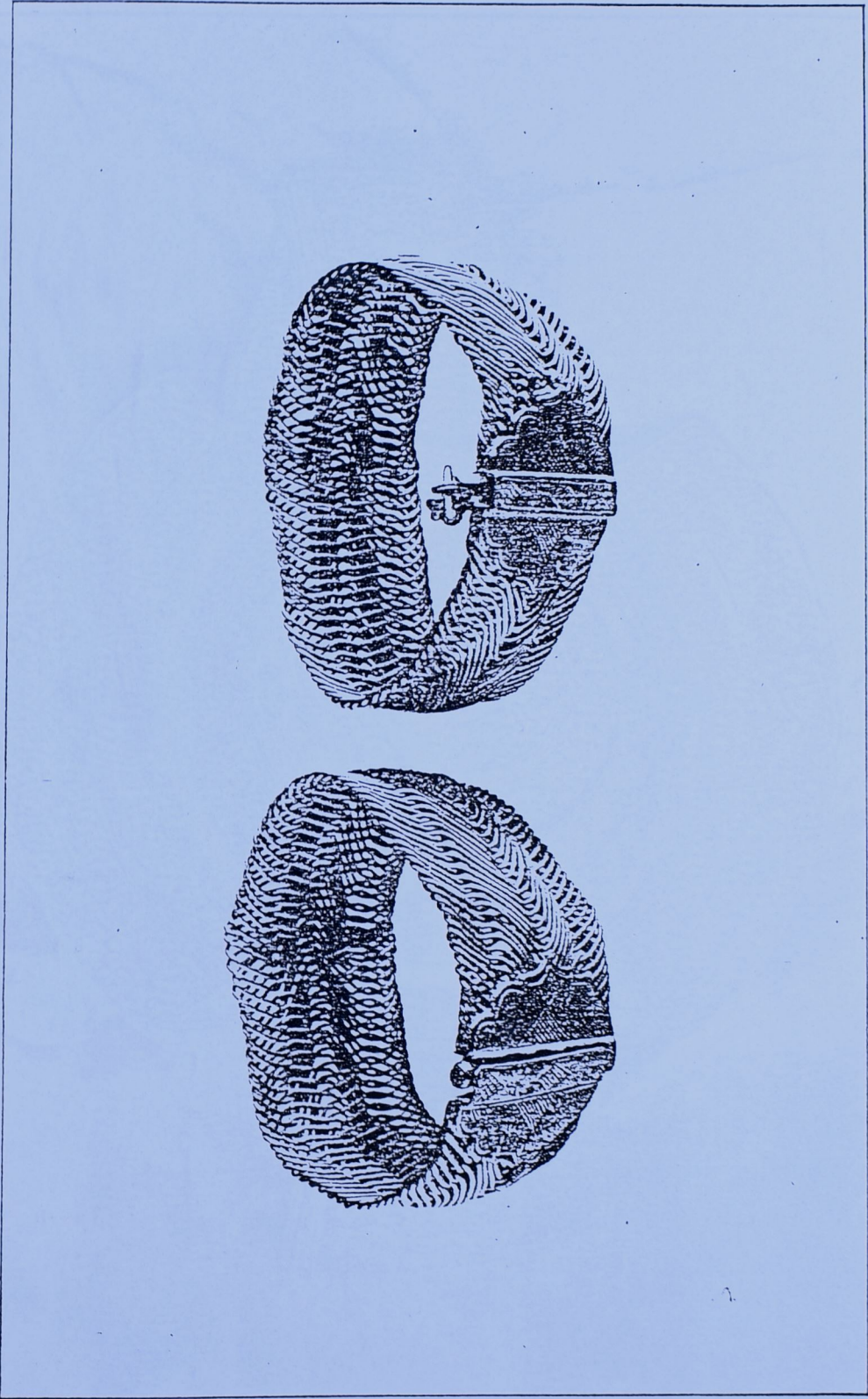
Πόρπη ασημένια από τη συλλογή Πυραινέλλα του Δημοτικού Μουσείου Ιωαννίνων

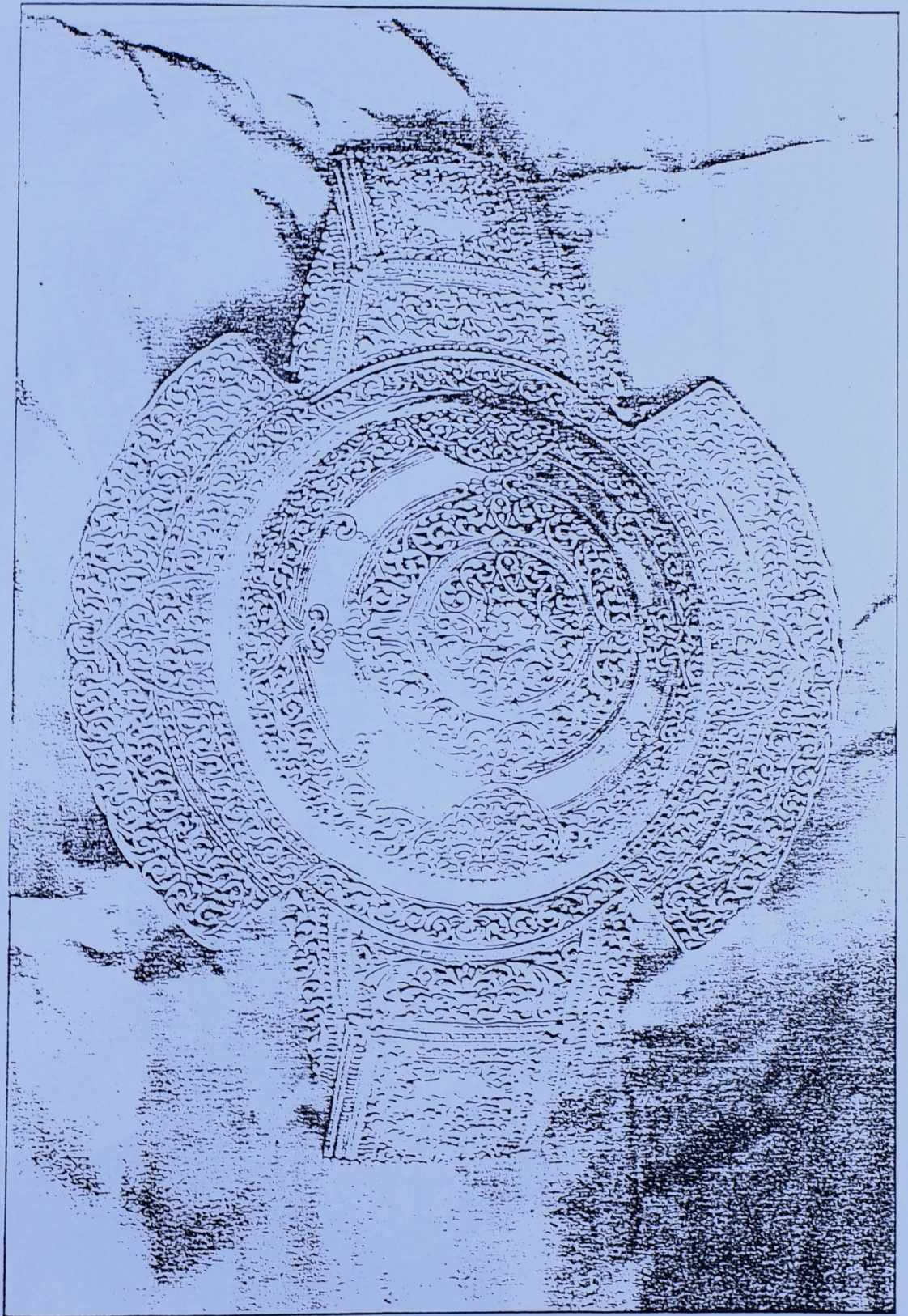
45.

72

Βραχιόλια της συλλογής Σπυριδωνος.

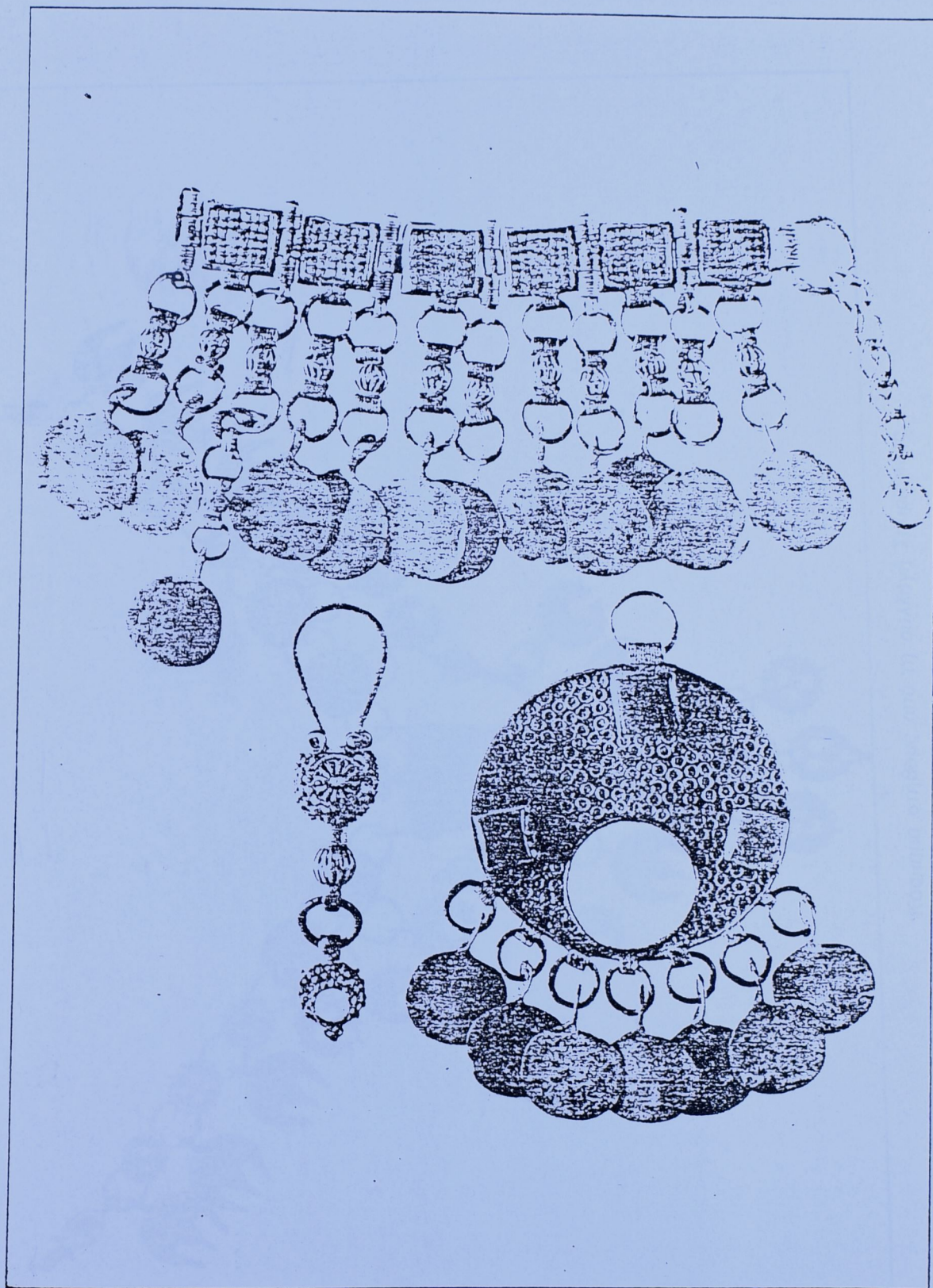
46.

47.

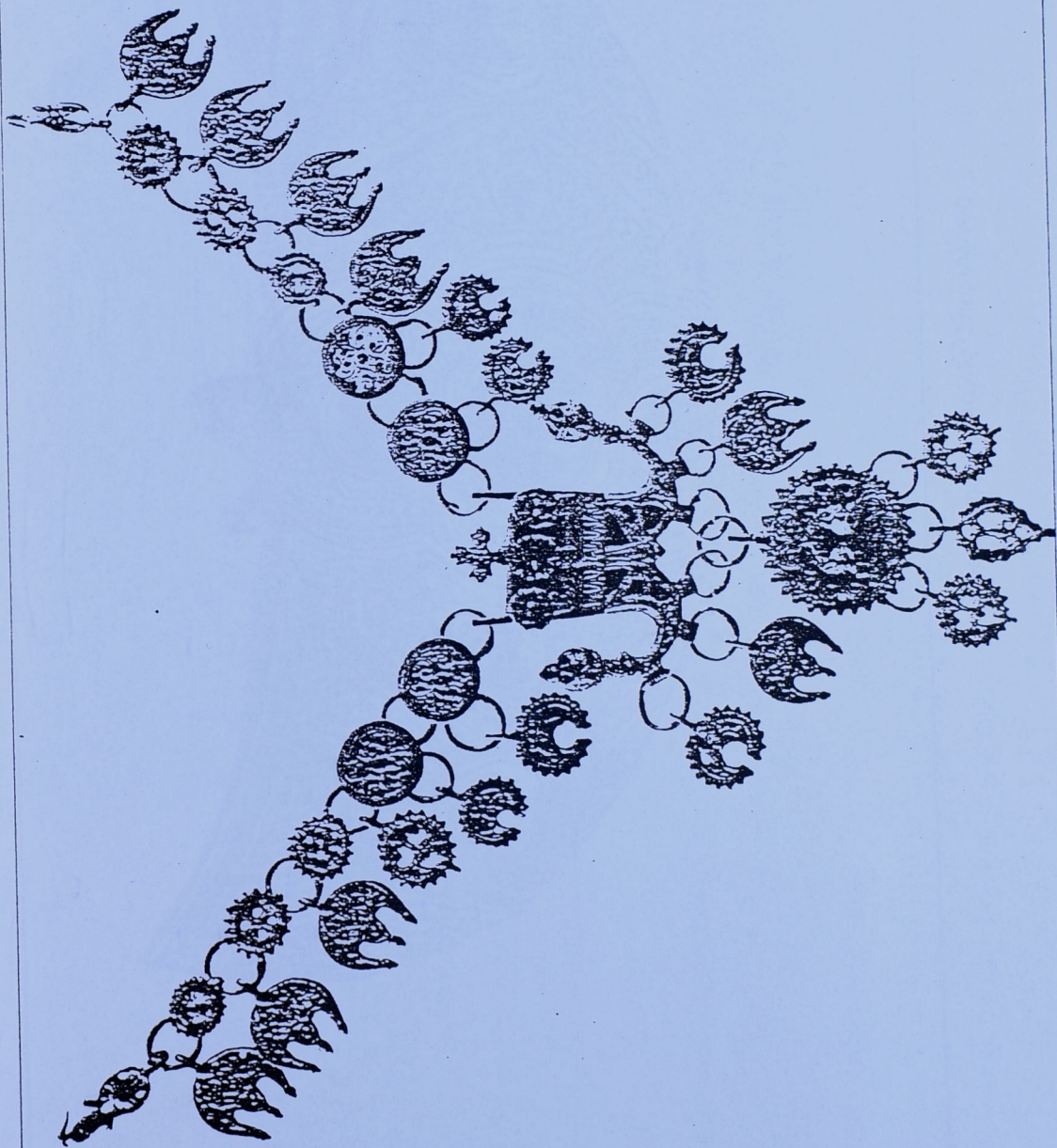

Πόρρη ασημένια από τη συλλογή Πυρσινέλλα του Δημοτικού Μουσείου Ιωαννίνων.

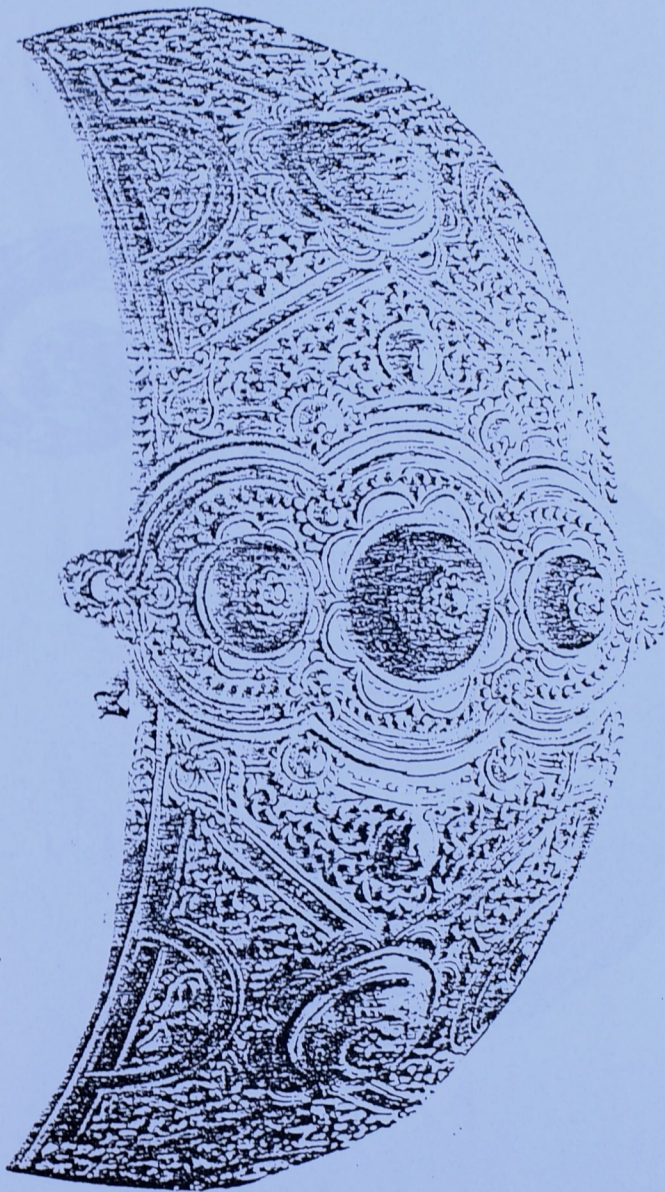
49.

Κόσμημα και σκουλαρίκια από τη Φιλιππιάδα.

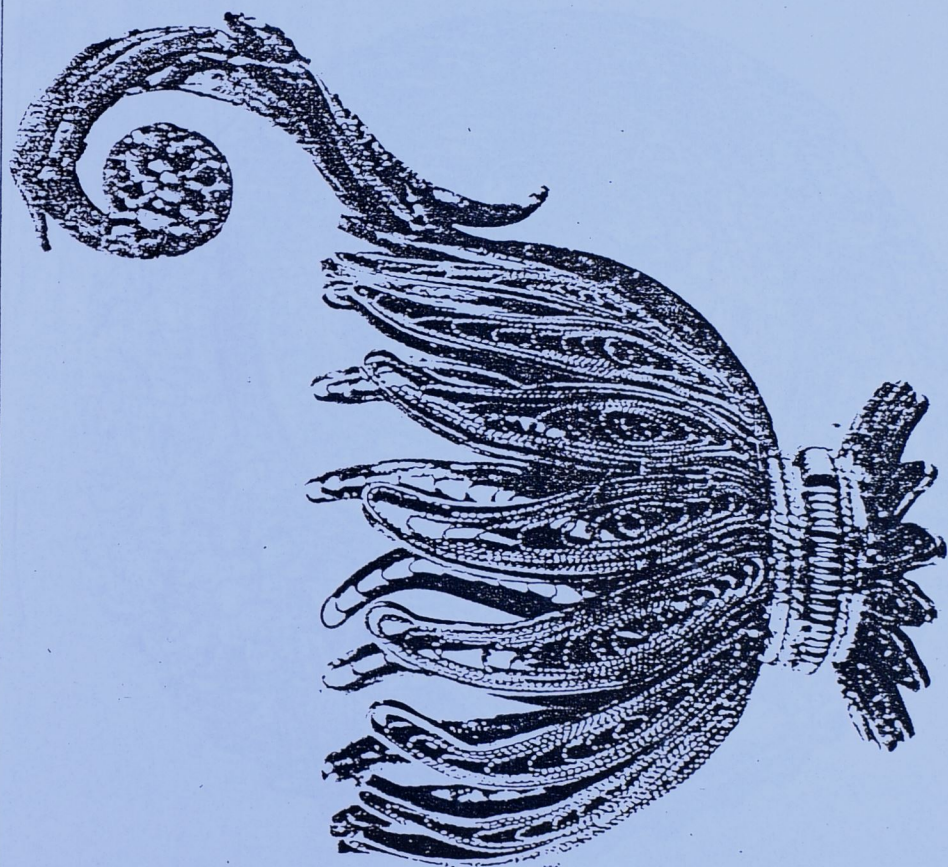
Κόσμημα στήθους από τη συλλογή Σπυρίδωνος.

50.

Πόρπη της συλλογής Σπιριδωνος.

51.

Ζάρφι συρματερό από τη συλλογή Ιωαννίδη.

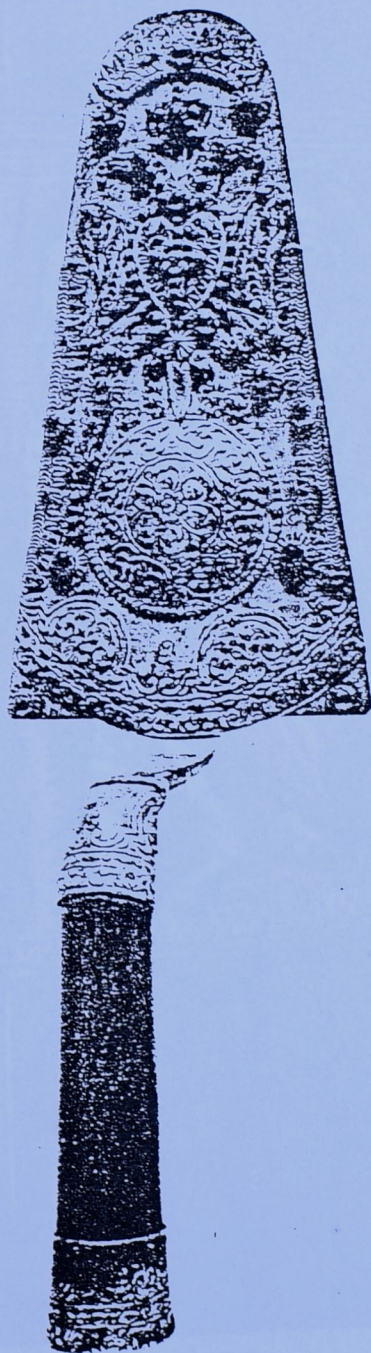
52.

79

53.

Καπάκι επιχρυσό από τη συλλογή Ιωαννίδη.

Μυστήρι με συρματερό διάκοσμο της συλλογής Σπιριδωνος.

54 .

55.

Ασημένιο κιβώτιο από το Σκαμνέλι Ζαγοριού Ιωαννίνων.

Περιεχόμενα

1. Πρόλογος	σελ. 5
2. Η ανάπτυξη της αργυροχοίας γενικά στην Ελλάδα	» 6
3. Η αργυροχρυσοχοία στα Γιάννενα ως τα τέλη του 19ου αιώνα	» 8
4. Οι Καλαρρύτες και το Συρράκο	» 11
5. Οι αργυροχόοι του Μετσόβου	» 13
6. Η αργυροχρυσοχοία στα Γιάννενα από το 1900 έως σήμερα	» 14
7. Υλικά - τεχνικές της αργυροχρυσοχοίας	» 15
8. Είδη έργων αργυροχρυσοχοίας	» 19
9. Μοτίβα στα έργα της αργυροχοίας	» 21
10. Το εργαστήρι του αργυροχρυσοχόου	» 23
11. Σημασία της αργυροχρυσοχοίας για την Ήπειρο	» 25
12. ΚΕΠΑΒΙ - Σχολή ΟΑΕΔ – Προοπτικές	» 26
13. Επίλογος	» 28
14. Βιβλιογραφία	» 29
15. Φωτογραφικό υλικό	» 30
16. Πίνακας Περιεχομένων	82

[illegible]

NTY ПЛО
739-22094
953

7825

5364

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Υπ.Βιβ/κης Χαροκόπειου Παν/μίου.954916

* 7 8 2 5 *

HU

